

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Olga Staňková

**Hlavní pilíře zahraniční politiky Charlese de
Gaulla a jejich současná francouzská reflexe**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Olga Staňková**

Vedoucí práce: **Doc. Michel Perottino PhD.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

STAŇKOVÁ, Olga. *Hlavní pilíře zahraniční politiky Charlese de Gaulla a jejich současná francouzská reflexe*. Praha, 2011. s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce Doc. Michel Perottino Ph.D.

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je potvrdit či vyvrátit následující hypotézu, a totiž že gaullistická zahraniční politika stále do jisté míry, alespoň na úrovni inspirativní, ovlivňuje současné zahraničně-politické směřování Francie, ovšem její uplatňování je neuskutečnitelné vzhledem k zániku bipolárního světa.

Tato práce nejprve analyzuje hlavní pilíře zahraniční politiky Charlese de Gaulla. Těmi byly: vztah k Evropě, Spojeným státům americkým a Východnímu bloku. První část klade důraz na období let 1958-1969, tedy dobu, kdy Charles de Gaulle zastával prezidentskou funkci.

Ve druhé části práce prostřednictvím případové studie francouzské politiky vůči Německu hledá kontinuitu či diskontinuitu současné politické scény, v čele s neo-gaullistou Jacquesem Chiracem, s hlavními liniemi, sledovanými Charlesem de Gaullem. Druhá část stručně analyzuje postoje prezidentů působících v období mezi odchodem Charlese de Gaulla a nástupem Jacquese Chiraca, a poté se věnuje Chiracovu prezidentství, končícímu v roce 2007. Hlavními metodami této práce jsou analýza a případová studie.

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to prove or disprove the following hypotheses: firstly, that the Gaullist foreign policy tradition continues to some extent to influence and provide inspiration for the contemporary direction of French foreign policy; and secondly, that it is almost impossible to apply this policy in the post-bipolar world.

The thesis will analyse the three relationships - with Europe, with the United States and with the Eastern Bloc - which were the main pillars of Charles de Gaulle's foreign policy. The first section of the thesis will focus on the period of de Gaulle's presidency

between 1958 and 1969. The second section will use a case study of French policy towards Germany in order to explore the continuity or discontinuity of this policy in the contemporary political scene, with a neo-Gaullist Jacques Chirac taking his lead from Charles de Gaulle. This section will also briefly analyse the approaches of French presidents between the retirement of de Gaulle and the beginning of the Chirac presidency. It then goes on to focus on the presidency of Chirac, which ended in 2007. The main methods of the thesis will be analysis and case study.

Klíčová slova

Francie, zahraniční politika, Charles de Gaulle, současná reflexe, Pátá republika, gaullismus, francouzsko-německé vztahy.

Keywords

France, foreign policy, Charles de Gaulle, contemporary reflection, Fifth Republic, gaullism, franco-german relationship.

Rozsah práce: 140 433 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Olga Staňková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této bakalářské práce, panu Doc. Michelu Perotinovi PhD. za cenné připomínky a rady.

Projekt bc práce

OBSAH

ÚVOD	2
Vymezení tématu	2
Rozbor literatury	7
1) EVROPSKÁ POLITIKA	11
1.1. De Gaullova představa Evropy	11
1.2. Vztah de Gaulla k Velké Británii	13
1.3. De Gaullova vnitroeurovská politika a její bilance.....	17
2) VZTAHY SE SPOJENÝMI STÁTY AMERICKÝMI	21
2.1. Otázka Severoatlantické aliance a jaderné síly	23
2.2. Další důležité momenty vzájemných vztahů.....	28
2.3. Bilance de Gaullovy americké politiky.....	32
3) „TŘETÍ CESTA“	34
3.1. Od krizí ke gaullistické détente.....	34
3.2. Odpoutání se od NATO a nová etapa ve vztahu k Východu	38
3.3. Okupace Československa a bilance de Gaullovy východní politiky	40
4) USMÍŘENÍ S NĚMECKEM	41
4.1. Povaha francouzsko-německých poválečných vztahů	41
4.2. Duo de Gaulle a Adenauer : cesta k Elysejské smlouvě	43
4.3. Francouzsko-německá smlouva o přátelství a spolupráci.....	48
4.4. Francouzsko-německé vztahy po roce 1964	51
5) SOUČASNÉ FRANCOUZSKO-NĚMECKÉ VZTAHY VE SVĚTLE 40. VÝROČÍ ELYSEJSKÉ SMLOUVY	54
5.1. Od Pompidoua k Chiracovi.....	54
5.2. Jacques Chirac a odkaz gaullismu.....	58
5.3. Francouzsko-německé vztahy dnes a za de Gaulla	60
ZÁVĚR	63
RESUME	68
POUŽITÁ LITERATURA	71
Knihy	71
Publikace na internetu	72
Odborné články	72
Internetové zdroje.....	72

Úvod

Téma své bakalářské práce, *Hlavní pilíře zahraniční politiky Charlese de Gaulla a jejich současná francouzská reflexe* jsem zvolila proto, že mne zajímá francouzská historie, zejména pak ta moderní, a během svého ročního studijního pobytu ve Francii jsem pocítila, nakolik je postava Charlese de Gaulla a jeho politický odkaz stále živý. Konkrétní téma zahraniční politiky u mne zvítězilo, protože de Gaulle se této oblasti prezidentské působnosti věnoval velmi aktivně, a také protože se obecně více zajímám o mezinárodní vztahy, nežli o politiku domácí, samozřejmě si však uvědomuji, že obě oblasti jsou provázané.

Významné postavení de Gaulla v moderních francouzských dějinách je nezpochybnitelné. Do francouzské historie se zapsal hned několikrát: jako vůdce francouzského odboje a „muž 18. června“¹, jako zakladatel Páté republiky a jako ten, kdo ukončil alžírský konflikt.² Na francouzské politické scéně je dodnes citelné vztahování se k němu, či naopak vymezování se vůči jeho odkazu. I ve veřejném prostoru de Gaulle hraje důležitou roli, což prokázala televizní anketa z roce 2005, v níž de Gaulle zvítězil jako „Největší Francouz všech dob“.³ Proto se domnívám, že téma mé práce, věnující se jeho zahraniční politice a vizi místa, které by ve světě měla Francie zaujímat, je relevantní.

Vymezení tématu

Cílem této práce je potvrdit či vyvrátit následující hypotézu: Gaullistická zahraniční politika do jisté míry stále určuje francouzskou zahraniční politiku, přičemž příliš nezáleží na tom, z jaké části politického spektra pochází ten který francouzský prezident. Během trvání studené války bylo stále více či méně možné respektovat hlavní

¹ 18.6.1940 Charles de Gaulle pronesl první ze série projevů, vysílaných z Londýnského rádia BBC, v nichž vyzýval Francouze k odporu vůči německým okupantům i vůči Vichistické vládě maršála Péteina. Přestože tento první projev slyšelo jen málo lidí, zapsal se do francouzské historie jako symbol počátku organizovaného odboje a de Gaullovi přinesl označení „l'homme du 18 juin“ - muž 18. června.

„L'homme du 18 juin“, oficiální stránky Nadace Svobodné Francie, <http://www.france-libre.net/cnrd/2010/homme-18-juin.php> (staženo 25.4.2011).

² Serge Berstein, *Histoire du gaullisme* (Paris : Perrin, 2002), 257.

³ „De Gaulle plus grand Français de tous les temps“, *Le Nouvel Observateur* 6.4.2005, <http://tempsreel.nouvelobs.com/actualite/culture/20050405.OBS3037/de-gaulle-plus-grand-francaisde-tous-les-temps.html> (staženo 14.4.2011).

motiv gaullistické zahraniční politiky, a totiž nezávislost, prosazování francouzských národních zájmů a univerzálních hodnot ve světě a snaha o dosažení „*grandeur*“ - velikosti Francie. Toto vše se projevovalo nedůvěrou v multilaterální organizace a v přílišnou integraci. Odtud se odvíjí vystoupení z vojenských struktur NATO, které nebylo následujícími francouzskými prezidenty po celé období existence bipolárního světa zpochybněno; proto také ve francouzské společnosti přetrvává určitý odpor k evropskému federalismu a strach ze ztráty národní suverenity, který se promítl i do výsledku referenda jehož prostřednictvím Francouzi v roce 2005 odmítli tehdejší návrhy na další směřování EU.

Po pádu železné opony a s rostoucí provázaností světa je ovšem kontinuita s de Gaullovou zahraniční politikou možná pouze na úrovni rétorické či v rovině inspirace, jež je skutečně stále přítomna, nikoliv však v realitě. Přestože některé orientace zahraniční politiky (například snaha o dobré vztahy s Čínou či Ruskem) přetrvávají, nelze již na mezinárodní scéně fungovat mimo nadnárodní organizace. Určitá míra integrace a omezení nezávislé zahraniční politiky je nezbytná, zejména ve prospěch zvýšení politického vlivu Evropské unie za účelem vyvažování vlivu Spojených států.

Tuto hypotézu prověřím pomocí několika metod. V první části práce využiji analýzu, jež je nutná pro představení základních směrů - pilířů - zahraniční politiky Charlese de Gaulla a jeho celkové zahraničně-politické vize, jež určovala jeho konkrétní kroky. Bez tohoto komplexního obrazu by dle mého názoru nebylo možné přistoupit k druhé části práce a uspokojivě provést další krok, jímž bude případová studie, týkající se de Gaullovy německé politiky ve srovnání se současnými francouzsko-německými vztahy a spoluprací.

Na tvorbě francouzské zahraniční politiky se samozřejmě podílí více aktérů, například vláda, premiér, ministr zahraničí či parlament, avšak v polo-prezidentském systému, jež byl v prostředí Páté republiky zaveden, má hlavní slovo prezident. Z tohoto důvodu je tato práce založena právě na analýze *de Gaullovy* zahraniční politiky.

Nejprve tedy prostřednictvím analytické metody představím základy francouzské gaullistické zahraniční politiky s těžištěm mezi lety 1958 až 1969, takzvané její hlavní pilíře. Za hlavní pilíře zahraniční politiky lze obecně označit ty zahraničněpolitické linie, na které je kladen zvláštní důraz, které jsou pro ten který stát obzvláště důležité, a to ať již z hlediska ekonomického, strategického či politického. Pro účely této práce jsou pilíře zahraniční politiky definovány jako vztahy státu

k významným světovým geopolitickým celkům. Použití slova pilíř zde tedy nesouvisí s někdejším rozdělením oblastí činnosti Evropské unie, ani s dřívějším politicko-ideologicko-náboženským rozčleněním nizozemské či belgické společnosti.

V konkrétním případě francouzské zahraniční politiky Charlese de Gaulla můžeme za její hlavní cíl považovat získání odpovídajícího francouzského postavení na mezinárodním poli, návrat k velikosti Francie.⁴ Tento leitmotiv se táhne všemi de Gaullovými politickými kroky a je tedy možné označit jej za vůbec nejdůležitější prvek jeho zahraniční i domácí politiky. Příznačná je i de Gaullova neustálá snaha sjednocovat francouzský národ, právě prostřednictvím gaullismu, jenž je staven nad tradiční spektrum pravice - levice a mimo systém politických stran, které de Gaulle považoval za tříšticí prvek společnosti. Obecně de Gaulle pro znovuzískání patřičného postavení Francie ve světě považuje za nezbytné překonat rozpory jak mezi jednotlivými skupinami Francouzů, tak mezi francouzským národem a Francií jako státem. Odborník na národní symboly Francie a na francouzské dějiny devatenáctého století, Maurice Agulhon, rozebírá de Gaullovu představu o dialektice mezi galským národem, který je chrabrý, avšak tíhne ke sporům až k nesvornosti, a státem, který je usměrňující dominantní a jednotící silou, ovšem pouze ve chvíli, stojí-li v jeho čele příhodná osobnost.⁵

Výjimečnou a v tomto případě i příhodnou osobností Charles de Gaulle bezesporu byl. Odhodlal se k nevyhnutelné dekolonizaci, a tím vlastně přispěl ke konci francouzské národní mytologie koloniálního imperialismu, jež dominovala od počátku dvacátého století přibližně do jeho padesátých let. Po dohodách z Evianu v roce 1962 již ale nebylo možné vztahovat se ke koloniálnímu impériu, a tak nastupuje nová, anti-imperiální mytologie, v níž hraje hlavní roli všemu a všem vzdorující Francie, která vytlačuje za své hranice velitelství NATO a (nejen) v Montrealu a Mexiku se vymezuje vůči Anglosasům.⁶ V tomto ohledu byl de Gaullov postoj velmi nekonvenční, jelikož naprostá většina členů francouzské armády prožila značnou část kariéry právě v koloniích, a jejich vztah k nim byl velmi silný. Na de Gaullovu odlišnost měl pravděpodobně velký vliv průběh obou světových válek a také jeho meziválečné působení v polské armádě. Oproti ostatním důstojníkům byl ve své vizi budoucí Francie

⁴ Z francouzského „la Grandeur“ : velikost, velkolepost, vznešenost, majestátnost, důstojnost, ušlechtilost.

⁵ Maurice Agulhon, *De Gaulle : dějiny, symbol, mýtus* (Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005), 26.

⁶ Agulhon, *De Gaulle : dějiny, symbol, mýtus*, 66.

daleko více orientován na Evropu a na transatlantické vztahy, než na udržování francouzských koloniálních panství. Jako názorná ukázka tohoto pohledu na novou Francii slouží samozřejmě jeho postup při zvládnání alžírského problému, kdy se nijak výrazně nesnažil udržet Alžírsko francouzským.⁷

Pokud se vrátíme zpět k pilířům, rozděleným dle jednotlivých geopolitických celků ke kterým se de Gaullova zahraniční politika vztahuje a jimž se budeme v následujících několika kapitolách podrobně věnovat, můžeme jmenovat například na první pohled lehce rozporuplnou evropskou politiku, která ovšem po bližším prozkoumání jasně sleduje jediný cíl, a to vybudovat nezávislou a „evropskou“ Evropu pod vedením Francie a za podpory Německa. Samostatnou kapitolou, které se bude tato práce podrobněji věnovat, je francouzsko-německé usmíření. Dalším výrazným prvkem gaullistické zahraniční politiky je snaha o takzvanou „třetí cestu“, to jest o výlučné postavení Francie mezi oběma světovými mocenskými bloky té doby. S touto koncepcí souvisí pokusy o budování přátelských vztahů se zeměmi Východního bloku. De Gaullova politika vůči Spojeným státům americkým se opět nese v duchu obnovení velikosti Francie, a to prostřednictvím do značné míry nezávislého postavení na Spojených státech, mimo jiné pomocí vlastnictví výhradně francouzské jaderné zbraně. Na všechny tyto zásadní oblasti de Gaullovy zahraniční politiky podrobněji nahlédneme v první, analytické, části této práce. Samostatnou oblast tvoří de Gaullova politika Africká, které se zde ale věnovat nebudeme, jelikož tvoří natolik rozmanité a komplikované téma, že by nebylo možné jej na ploše této práce dostatečně obsáhnout.

Jelikož však cílem této práce není pouze představit tyto hlavní pilíře de Gaullovy zahraniční politiky, přikročíme v druhé části toto textu k případové studii francouzsko-německých vztahů, jejímž prostřednictvím budeme hledat kontinuitu či případnou diskontinuitu současné francouzské zahraniční politiky s tou gaullistickou. Otázka také zní, zda je správný první dojem, totiž že za dnešní nadstandardní francouzsko-německé vztahy vdčíme Charlesi de Gaullovi, či zda šlo spíše o dědictví politiky započaté již za IV. Republiky a osobní přínos de Gaulla není tak významný. Nelze pominout ani problém změny světového uspořádání a je tedy správné položit si i otázku, zda je možné srovnávat zahraniční politiku odehrávající se v době bipolárního světa s tou dnešní.

⁷ Na tomto místě bych ráda podotkla, že otázku Alžírka považuji za výhradně vnitrostátní záležitost Francie a nebudu se jí zde tedy zabývat.

Pravdou je, že na téma francouzsko-německých vztahů vzniklo na Fakultě sociálních věd UK několik prací, ovšem žádná z nich se nezaobírala otázkou zasazení francouzsko-německých vztahů do širšího kontextu gaullistické zahraniční politiky (bez jejíhož pochopení ovšem dle mého názoru není možné zcela porozumět francouzsko-německému sblížení), ani srovnáním de Gaullovy zahraniční politiky s tou současnou. Tyto práce si nekladly onu otázku kontinuity, která je ovšem dle mého názoru velmi zajímavá, i vzhledem k tomu, že Charles de Gaulle je dodnes bezesporu jednou z nejvýraznějších postav francouzského veřejného života dvacátého století. A jak oprávněně poznamenává *The Economist*, francouzští politici dneška se stále definují prostřednictvím svého, ať již pozitivního či negativního, vztahu ke gaullismu.⁸

Pro nastínění de Gaullovy představ o světě, a o místě Francie v něm, využiji na úvod jeho vlastní slova, která pronesl k Alainu Peyrefittovi: *„Rozhodli jsme se založit naši politiku na skutečnostech a ne na zdáních. A jaké jsou skutečnosti? Nejprve Amerika. Je to expandující země, která se snaží udržet a potvrdit svou hegemonii na Západě. (...) Angličané budou jejím Trojským koněm v Evropě. Stačí aby se Evropská společenství otevřela anglosaskému světu a oni je budou chtít ovládnout. Jaký je druhý mezinárodní hráč? Rusko. Ve skutečnosti již bez pochyby vzdalo snahu řídit svět a pochopilo, že jeho doba už je pryč. Ale přesto nechce být omezováno a má pravdu. A třetí světová skutečnost? Francie. Jsme v tuto chvíli jediní kromě Američanů a Rusů, kteří mají ambice a nebojí se o nich mluvit. Kromě těchto třech mezinárodních hráčů existují pouze vnitřně rozhárané země, věční kandidáti a váhavci. (...) Naše země je symbolem jednoty ras, lidských práv a důstojnosti národů. Francie reprezentuje něco zásadního. V průběhu posledního století povážlivě upadala a nyní přišel čas znovu zaujmout své místo.“*⁹ Tolik k de Gaullovi stručné charakteristice tehdejšího mezinárodního prostředí a Francie.

Cílem mé práce bude tedy nejprve představit de Gaullovu zahraniční politiku, zejména ve vztahu k oběma světovým mocenským blokům, v jejichž čele stály Spojené

⁸ „De Gaullemania : The indomitable de Gaulle“, *The Economist* 17.6.2010, <http://www.economist.com/node/16381244>, (staženo 2. 5. 2011).

⁹ Alain Peyrefitte, *C' Était de Gaulle: la France redevient la France* (Paris : Fayard, 1994), 282-283.

státy a Sovětský svaz, a k Evropě. A poté odpovědět na otázku, jakou roli dnes hraje odkaz jeho zahraniční politiky, a to na příkladu francouzsko-německých vztahů.

Rozbor literatury

Obecně lze zhodnotit dostupnost a množství zdrojů k danému tématu kladně, zejména pokud jde o publikace ve francouzském jazyce. Je jich dostatek zejména v knihovně CEFRESu či Francouzského Institutu v Praze. V knihovnách Fakulty sociálních věd lze také vyhledat množství francouzských zdrojů. Některé knihy týkající se gaullismu jsem získala během svého studijního pobytu ve Francii.

V případě, že by se však chtěl tématu de Gaullovy zahraniční politiky věnovat někdo bez znalosti francouzštiny, jeho možnosti ohledně získávání informací budou bohužel značně omezené. V anglickém jazyce je zde dostupných pouze několik málo knih, a to většinou životopisného charakteru či nabízející pohled z britské či americké perspektivy. Co se týče českých vydání je nabídka titulů ještě omezenější než v případě angličtiny. Jedinou knihou v českém jazyce, jež je v této práci použita, je překlad esejí výše zmiňovaného francouzského historika Maurice Agulhona.

Ohledně dostupnosti titulů k tématu této práce je snad určitým nedostatkem skutečnost, že zde nelze sehnat publikaci Maurice Vaïsse věnující se výhradně de Gaullově zahraniční politice, jež by pro tuto práci jistě byla přínosem. Tento fakt je poměrně překvapující, vzhledem k tomu, že vydání oné publikace proběhlo již v roce 1998 a nejedná se tedy o nijak nedávný titul.¹⁰

Pakliže přistoupíme ke konkrétnější analýze použitých titulů, vhodným zdrojem pro orientaci v životě a politické kariéře Charlese de Gaulla je několik obsáhlých biografických publikací. Tou první je de Gaullův politický životopis od poměrně kritického Érica Roussela¹¹, francouzského historika zabývajících se politickými dějinami, který byl mimo jiné literárním kritikem v *Le Monde* a *Figaro* a ředitelem Institutu Pierra Mendès France. Tato kniha je členěna chronologicko-tematicky a postihuje velmi vyčerpávajícím způsobem jak de Gaullův život a názory, tak i jeho konkrétní kroky v rámci domácí a zahraniční politiky.

¹⁰ Maurice Vaïsse, *La Grandeur : Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969* (Paříž : Fayard, 1998).

¹¹ Éric Roussel, *Charles de Gaulle* (Paris : Gallimard, 2002).

Dobrým přehledovým zdrojem životopisného charakteru byla rovněž publikace Charlese Williamse¹², člena britské Sněmovny Lordů za Labour party, která nabízela pohled na de Gaulla očima politika z druhé strany La Manche.

Pro orientaci v tématu je vhodná i o něco populárnější avšak neméně přínosná de Gaullova biografie od Jeana Lacoutura¹³, autora mnoha životopisů, francouzského žurnalisty, někdejšího profesora Sciences-Po v Paříži a bývalého ředitele významného francouzského vydavatelství Seuil.

Dále zde bylo využito knih Alaina Peyrefitta¹⁴, francouzského politika, spisovatele a důvěrníka Charlese de Gaulla, který poskytl třicet let po de Gaullově odchodu z politiky své osobní zápisky, pokrývající den po dni období jeho spolupráce s de Gaullem. Tyto svazky jsou velmi příhodné pro vyhledání konkrétních de Gaullových výroků či osobních názorů, zaznamenaných jeho blízkým spolupracovníkem.

Specialistou na francouzskou zahraniční politiku, mezinárodní vztahy a obranu je francouzský historik, profesor na pařížském Institutu politických studií a člen mnoha vědeckých rad a komisí, Maurice Vaïsse. Jeho publikace mapující roli Francie ve světě po roce 1958¹⁵ byla v průběhu práce na tomto textu velmi přínosným zdrojem informací, zasazených do širšího kontextu. Tato kniha je členěna tematicky dle francouzských vztahů k jednotlivým geopolitickým celkům a nabízí podrobný pohled na francouzskou zahraniční politiku od vzniku V. Republiky až do roku 2009. Informace k tématu bylo možné dohledat také v několika jeho odborných člancích, publikovaných v rámci odborných časopisů či sborníků¹⁶ a v knize zabývající se propojením diplomacie a vojenství, vzniklé ve spolupráci s Jeanem Doisem¹⁷.

¹² Charles Williams, *The Last Great Frenchman : a Life of General de Gaulle* (New York : John Wiley & Sons, 1995).

¹³ Jean Lacouture, *De Gaulle. 3. Le souverain 1959-1970* (Paris : Seuil, 1986).

¹⁴ Alain Peyrefitte, *C' Était de Gaulle: la France redevient la France* (Paris : Fayard, 1994); Peyrefitte, Alain, *C' Était de Gaulle : la France reprend sa place dans le monde* (Paris : Fayard, 1997).

¹⁵ Maurice Vaïsse, *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958* (Paris : Fayard, 2009).

¹⁶ Maurice Vaïsse, „La réconciliation franco-allemande : le dialogue de Gaulle-Adenauer“, *Politique étrangère* 58 : *La réconciliation*, č. 6492 (zima 1993/1994): 963-972.; Maurice Vaïsse, „De Gaulle, l'Italie et le projet de l'Union politique européenne, 1958-1963. Chronique d'un échec annoncé.“, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 42-4 (listopad-prosinec 1995): 658-669.

¹⁷ Jean Doise a Maurice Vaïsse, *Politique étrangère de la France : Diplomatie et outil militaire 1871-1991* (Paris : Imprimerie nationale, 1992).

Autorem pojednávajícím o tématu francouzsko-německých vztahů je Georges-Henri Soutou, jehož kniha poskytuje ucelený náhled na politicko-strategické vztahy mezi Francií a Německem po druhé světové válce.¹⁸ Obsahuje tedy logicky mnoho podrobností, týkajících se odborné stránky armádních strategií a koncepcí, a je proto nutné informace zabývající se politickou stránkou věci o něco pracněji vyhledávat, avšak je výborným zdrojem a její přínos pro tuto práci byl velmi cenný.

Skutečně originální úhel pohledu na Charlese de Gaulla a jeho odkaz přináší dílo François Broche¹⁹, jenž se rozhodl zmapovat první historii antigaullismů, tedy politických či kulturně-společenských proudů, odmítajících de Gaullovy názory. Jde o dílo rozsáhlé, pokrývající období od první světové války až po současnost. Ve své komplexitě nám tak představuje celou francouzskou politickou scénu a její vztah k de Gaullovi. Na této knize je nutné ocenit především onu zmiňovanou originalitu pohledu a také velké penzum podávaných informací.

Vzhledem ke čtyřicátému výročí podpisu Elysejské smlouvy v roce 2003 byl o dva roky později vydán sborník²⁰ francouzského Národního centra pro vědecký výzkum, reflektující toto výročí. Ten přináší cenný pohled na současné francouzské (a samozřejmě i německé) hodnocení uplynulých dekád vzájemného vztahu obou zemí. Podobný sborník článků francouzských a německých historiků, ale i politiků, vyšel již v roce 2001 pod vedením Rolanda Hureauux.²¹ Tento sborník mapuje francouzsko-německé vztahy na úrovni nejvyšší, ale i v každodenním životě, a je proto dobrou sondou pro všechny, zajímající se o praktické dopady Elysejské smlouvy.

Naprosto vyčerpávajícím zdrojem je sbírka oficiálních dokumentů týkajících se francouzsko-německých vztahů po roce 1963, vydaná v roce 2001 pod vedením Pierra Jardina a Adolfa Kimmela, díky níž všem zájemcům o tyto dokumenty odpadá mnohdy velmi komplikované dohledávání mezinárodních smluv, memorand, prohlášení či záznamů z parlamentních debat.²²

¹⁸ Georges-Henri Soutou, *L'Alliance incertaine : Les rapports politico-stratégiques franco-allemands, 1954 - 1996* (Paris : Fayard, 1996).

¹⁹ François Broche, *Une histoire des antigaullismes : des origines à nos jours* (Paris : Bartillat, 2007).

²⁰ Corine Defrance a Ulrich Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée et les relations franco-allemandes 1945-1963-2003* (Paris : CNRS, 2005).

²¹ Roland Hureauux, Agnes Guy a Françoise Brague, eds., *France-Allemagne : un tandem en panne?* (Condé-sur-Noireuau : Corlet, 2001)

²² Pierre Jardin a Adolf Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963* (Paris : La documentation française, 2001).

Na tomto místě je vhodné vysvětlit proč v této práci nebyly příliš využity paměti hlavního protagonisty, Charlese de Gaulla. Osobní paměti nelze podle mého názoru považovat za dostatečně objektivní zdroj informací, jelikož jsou většinou sepsány s odstupem a mohou být ovlivněny snahou autora vylepšit svůj vlastní obraz. Sloužit mohou spíše jako doplňková četba, která zprostředkuje náhled na věc a styl myšlení dané osobnosti. Proto jsou v této práci využity podobně jako zápisky Alaina Peyrefitta, tedy pouze jako zdroj konkrétních prohlášení.

V pochopení dnešního mýtu Charlese de Gaulla a jeho zasazení do celospolečenského kontextu současné Francie byly nápomocné nedávno vydané útlejší publikace výše zmiňovaného Maurice Agulhona²³ či Corinne Maierové²⁴. Charakteristikou gaullismu jako politicko-kulturního proudu a fenoménu se zabývají díla dvou autorů, novější od Serge Bersteina²⁵ a starší z počátku sedmdesátých let od Jeana Charlota²⁶.

Pro snadnější a rychlejší orientaci v tématu sloužilo i několik přehledových publikací, zabývajících se představením francouzské zahraniční politiky po druhé světové válce^{27,28}, po pádu komunismu²⁹ či francouzsko-německým partnerstvím³⁰.

²³ Maurice Agulhon, *De Gaulle : dějiny, symbol, mýtus* (Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005).

²⁴ Corinne Maier, *De Gaulle et le gaullisme : une mythologie d'aujourd'hui* (Toulouse : Milan, 2003).

²⁵ Serge Berstein, *Histoire du gaullisme* (Paris : Perrin, 2002).

²⁶ Jean Charlot, *The Gaullist Phenomenon*, (London : Allen & Unwin, 1971).

²⁷ Frédéric Bozo, *La politique étrangère de la France depuis 1945* (Paris : Éditions la Découverte & Syros, 1997).

²⁸ Françoise de la Serre, Jacques Leruez a Helen Wallace, *Les politiques étrangères de la France et de la Grande Bretagne depuis 1945*, (Paris : Presses de la fondation nationale des sciences politiques, 1990).

²⁹ Thierry Garcin, *La France dans le nouveau desordre international*, (Bruxelles : Bruylant, 1992).

³⁰ Daniel Colard, *Le Partenariat franco-allemand : Du traité de l'Élysée à la République de Berlin (1963-1999)* (Paris : Gualiano éditeur, 1999).

1) Evropská politika

Prvním z důležitých de Gaullových zahraničně-politických pilířů, kterému se budeme věnovat, je evropská politika, jejímž cílem bylo zformovat evropské společenství suverénních států pod taktovkou Francie. Pro svou vizi de Gaulle potřeboval podporu Německa, s nímž měla Francie - i díky osobnímu přátelství Adenauera s de Gaullem - nadstandardní vztahy. Dokladem toho budiž mimo jiné Elysejská smlouva o vzájemné spolupráci, podepsaná roku 1963.

Dalším výrazným prvkem evropské politiky je de Gaullov odpor vůči vstupu Velké Británie, „Trojského koně“ Spojených států Amerických, do Evropského hospodářského společenství. Výrazně se de Gaulle projevil také při nařízení politiky „prázdné židle“ francouzským úředníkům v Evropě.

Francie je dodnes jedním z vůdců Evropské unie, ovšem dnešní podoba společenství by již de Gaullovým představám zcela jistě neodpovídala, a to nejen kvůli členství Velké Británie, ale také kvůli jejímu nadnárodnímu charakteru.

1.1. De Gaullova představa Evropy

Již v březnu 1944 de Gaulle představuje myšlenku západního uskupení, jehož tepnami by byl Rýn, la Manche a Středozemní moře. Při návštěvě Winstona Churchilla a Anthony Edena v Paříži v září 1945 navrhuje vytvoření francouzsko-britského jádra Evropy. Pozdější reorientaci de Gaulla k jinému pohledu na Evropu zapříčinil do značné míry projev Churchilla v Curychu na konci roku 1946, v němž za jádro budoucí Evropy označuje francouzsko-německý tandem (jehož usmíření je tedy nutné) a prohlašuje, že Velká Británie, Commonwealth, Spojené státy i Sovětský svaz budou jistě přáteli a partnery této nové Evropy. Ještě v září 1949 de Gaulle v Bordeaux hovořil o konfederaci evropských států, zahrnující všechny svobodné Evropany na Seině, Rýnu a Temži. Ovšem jelikož se Británie zdála pevně rozhodnuta držet se stranou, de Gaullova pozornost se výrazněji (a trvale) stočila na Německo.³¹

³¹ Lacouture, *De Gaulle*, 316-317.

Generálova představa Evropy byla takováto: Evropa dominovaná Francií, za podpory politicky slabého ale ekonomicky silného partnera, Německa. Problémem bylo, že Francie byla příliš slabá na to, by mohla sama být evropským politickým lídrem. Co ovšem pro de Gaulla absolutně nepřipadalo v úvahu, to byly „Spojené státy evropské“. Dle něj mělo evropské společenství představovat bázi pro spolupráci mezi naprosto suverénními národními státy.³² Odpor k přílišné integraci v rámci mezinárodních společenství pramenil ze skutečnosti, že jednou z de Gaullových priorit byla nezávislá zahraniční politika Francie. Proti evropskému federalismu zase hovořilo jeho přesvědčení, že národní stát je základní a jedinou přijatelnou entitou, jež smí rozhodovat o vnitřní i vnější politice.

Před rokem 1958 de Gaulle často kritizoval evropskou integraci, zejména Jeana Monneta³³ a Roberta Schumana³⁴, proto bylo pro všechny překvapením, že po svém nástupu do úřadu vyjádřil přání zachovat francouzské závazky vyplývající z Římských smluv. Tento postoj demonstruje de Gaullovu schopnost uvažovat zcela pragmaticky, přizpůsobit se panující situaci a získat z ní výhody pro francouzský stát.

V tomto konkrétním případě důležitou roli sehrál tehdejší ministr zahraničí Francie, Maurice Couve de Murville a ekonom Jacques Rueff, kteří dokázali de Gaulla přesvědčit o nutnosti otevřít francouzskou ekonomii mezinárodní konkurenci.³⁵ Zejména Společný trh byl se zájmy Francie kompatibilní. Také proto tedy de Gaulle nijak nezpochybnil Římské smlouvy, které vstupují v platnost k 1. lednu 1959 a předpokládají trojfázové zavedení celní unie a harmonizaci ekonomických a sociálních politik, které vyvrcholí v roce 1970.³⁶ Jako v mnoha jiných ohledech, i v případě evropské politiky Pátá republika těžila z kroků učiněných za Čtvrté Republiky, které de Gaulle po svém nástupu zachoval. Tak tomu bylo i v případě ekonomického otevření se, souvisejícího s evropskou integrací. Díky tomu nebylo poté vzdání se koloniálního impéria vnímáno jako přílišná ztráta, protože Evropské hospodářské společenství brzy v oblasti zahraničního obchodu nahradilo bývalé kolonie.³⁷

³² Williams, *The Last Great Frenchman*, 414-415.

³³ Jean Monnet je dodnes považován za jednoho z „otců zakladatelů“ dnešní Evropské unie. Nikdy nezastával žádný oficiální úřad, ovšem na politické scéně se pohyboval velmi zkušeně a měl veliký vliv.

³⁴ Robert Schuman, francouzský politik a rovněž jeden ze zakladatelů EU.

³⁵ Roussel, *Charles de Gaulle*, 611.

³⁶ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 98.

³⁷ Roussel, *Charles de Gaulle*, 736.

Po nástupu do úřadu de Gaulle také zaznamenal dvě reakce evropských státníků, které na příštích deset let spoluutvářely jeho evropskou politiku. Zprvė Harold Macmillan označil Společný evropský trh za kontinentální blokádu a žádal ho o její ukončení.³⁸ Zadruhé německý kancléř Adenauer na setkání v Colombey vítá jeho návrh na výsadní dohodu Francie s Německem v oblasti všeobecné spolupráce obou zemí.³⁹ To znamenalo, že Británie se skutečně na budování nové poválečné Evropy nechce aktivně podílet, a na druhou stranu že Německo, odvěký francouzský nepřítel bude možná v budoucnu představovat zásadního partnera Francie.

Pokud tedy shrneme de Gaullovu představu o Evropě, zprvė byla založena na stěžejní myšlence autonomie, evropské Evropy nezávislé na Spojených státech. Tuto myšlenku vyjádřil při redigování třetího svazku „Mémoires de guerre“: „(...) učinit z této organizace jednu ze tří planetárních mocností, a pokud je třeba, jednoho dne i arbitra mezi dvěma bloky - sovětským a anglosaským“.⁴⁰ Druhým zásadním prvkem bylo respektování státní suverenity. Jasně se vyjádřil na tiskové konferenci 5. září 1960: „Budovat Evropu neznamená následovat sny, ale řídit se realitou. A jaká je realita Evropy? Na čem můžeme stavět? Ve skutečnosti jsou to státy, jediné entity, které mají právo nařizovat a moc být uposlechnuty“.⁴¹ Třetí de Gaullovou zásadou byl kontinentální charakter Evropy, s nepříliš pečlivě skrytým hrotem, namířeným proti Velké Británii, a jeho tradiční argumentace, založená na odlišnosti a specifitě ostrovanů.⁴²

1.2. Vztah de Gaulla k Velké Británii

Pokud tedy navážeme na kontinentální charakter de Gaullovy Evropy, není možné nezmínit generálův specifický přístup k Velké Británii, který byl a doposud je předmětem mnoha kritik či polemik. Podobně jako v případě Spojených států neměl de Gaulle nic proti Velké Británii jako takové, ovšem situace postupně vykryštovala do té podoby, ve které by případná účast Británie na budování Evropy přímo ohrožovala dosavadní dominantní postavení Francie, a tím pádem byla v naprostém rozporu

³⁸ Charles de Gaulle, *Mémoires d'espoir : Le Renouveau (1958-1962)*, (Paris : Plon, 1970), 199.

³⁹ Lacouture, *De Gaulle*, 317.

⁴⁰ Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre: Le Salut (1944-1946)* (Paris : Plon, 1959), 179-180.

⁴¹ Gaulle, *Mémoires d'espoir: Le Renouveau*, 206.

⁴² Serre, Leruez a Wallace, *Les politiques étrangères*, 136.

s všudypřítomnou snahou o obnovení francouzské velikosti na poli mezinárodních vztahů. Dokud se Británie o evropská společenství příliš nezajímala, tedy zhruba v letech 1945 až 1960, bylo pro de Gaulla vše v pořádku. Jakmile ale Londýn svou dosavadní politiku přehodnotil, vzájemné vztahy obou zemí se začaly postupně povážlivě zhoršovat.

Velká Británie si postupem času čím dál palčivěji uvědomovala, že nemůže nadále ekonomicky prosperovat mimo EHS, a to ani jako satelit USA. Země, která si v padesátých letech nechala ujít příležitost stát se zakládajícím členem Společenství se na počátku let šedesátých ocitla v nepříjemném postavení mezi prosperující Evropou, taženou ekonomickou silou západního Německa a mezi USA, což věděli velmi dobře Macmillan i Kennedy. Velká Británie podala první oficiální přihlášku ke vstupu do EHS v srpnu 1961. Prezident Kennedy poté při své návštěvě Paříže v květnu a červnu 1961 dával jasně najevo, že britský vstup podporuje.⁴³

Tento obrat v britském přístupu k Evropě ovšem vyvolal nejen u de Gaulla podezření, že se Britové snaží rozbít evropská společenství zevnitř. V tuto dobu se objevilo de Gaullovo okřídlené přirovnání Velké Británie k „Trojskému koni“ Spojených států. Definitivní rozhodnutí pro podání přihlášky v Británii ale ve skutečnosti ovlivnilo několik faktorů. Byly jimi sblížení Francie s Německem, Společná zemědělská politika, první francouzské projekty politické Evropy, „velký design“ Johna Kennedyho a také neúspěch ESVO.⁴⁴

Co se týče britské přihlášky, rozhovory byly zahájeny v říjnu 1961. Britský ministerský předseda Harold Macmillan se de Gaulla snažil přesvědčit, že důvody Británie pro vstup do EHS již nejsou pouze ekonomické, ale i politické. Nyní když Fouchetův plán, který do značné míry odpovídal de Gaullovým představám o Evropě, mluvil o konfederaci suverénních národních států, neviděl Macmillan již žádné překážky britskému vstupu. De Gaulle namítal, že vstup Británie, zatížené Commonwealthem, do EHS by byl kolosálním podnikem a nakonec by vedl k tomu, že Evropa by již nebyla Evropou.⁴⁵

⁴³ Williams, *The Last Great Frenchman*, 417.

⁴⁴ Serre, Leruez a Wallace, *Les politiques étrangères*, 130-131.

⁴⁵ *Ibid.*, 128.

Další, tentokrát poměrně příznivě vypadající rozhovory probíhající v Château de Champs byly narušeny prohlášením amerického ministra obrany Roberta McNamary a prezidenta Kennedyho, v nichž označili francouzský jaderný program za nepřátelský a ohrožující vzájemnou závislost spojenců v rámci NATO.⁴⁶ De Gaulle se tak utvrdil v přesvědčení, že blízký vztah Británie se Spojenými státy skutečně znemožňuje její přijetí do Evropského hospodářského společenství. Tento názor se projevil v plném rozsahu při závěrečných rozhovorech v Rambouillet, jež dopadly francouzským odmítnutím britské přihlášky do EHS.

Neúspěch těchto rozhovorů však nemůže být chápán mimo kontext dění a prezentován jako jakýsi projev de Gaullova excentrismu. Mezi setkáním v Château de Champs a v Rambouillet se odehrálo několik událostí, které nebyly zcela bez významu. Byly jimi například komplikace vztahů mezi Bruselem a Commonwealthem a také triumfální de Gaullova cesta po Německu.⁴⁷ Faktorem, jež dále ovlivnil de Gaullovo odmítavé rozhodnutí, byla britsko-americká konference v Nassau, kde USA Velké Británii nabídly jako náhradu za zrušený projekt Skybolt balistické rakety Polaris, ovšem s podmínkou jejich využití pouze v rámci jednotek NATO.⁴⁸ Dohody z Nassau z prosince 1962 tak ukončily britskou nezávislost v jaderných záležitostech, daly základ Kennedyho projektu Multilaterálních sil a zamezily veškeré snaze o nezávislou spolupráci s Francií v oblasti obrany, což byl původně jeden z bodů shody v Château de Champs.⁴⁹ Dalším prvkem, jenž měl v této situaci svůj význam, byl tichý Adenauerův souhlas s odmítnutím Británie, což ve své analýze podrobně rozebírá Oliver Bange.⁵⁰

Oficiálně de Gaulle tento závěr jednání oznámil na tiskové konferenci 14. ledna 1963. Argumentoval britskou ostrovní specificitou a jejími úzkými ekonomickými vazbami k vzdáleným zemím (Commonwealth, USA). Zároveň odmítl britsko-americký návrh připojit se k dohodám z Nassau - ty by Francii poskytly moderní nosné systémy

⁴⁶ Williams, *The Last Great Frenchman*, 420.

⁴⁷ Lacouture, *De Gaulle*, 332.

⁴⁸ John Ramsden, ed., *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*, (Praha : Prostor, 2006), 559-560.

⁴⁹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 105.

⁵⁰ Oliver Bange, *The EEC crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in conflict* (New York : Palgrave, 2000),

http://books.google.com/books?id=B5PjtnpKHrUC&printsec=frontcover&dq=the+EEC+Crisis+in+1963&hl=en&ei=4FfATZ6jLMamhAf7-4W0BQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false, (staženo 27.4.2011), 52.

Polaris, ovšem Francie jednak neměla jaderné ponorky, které by nosiči Polaris vyzbrojila, zejména však odmítala začlenění do amerického projektu Multilaterálních sil (MLF). Ovšem de Gaulle nevyloučil budoucí možnou spolupráci, ať již technickou či strategickou, pokud o ni bude ze strany spojenců zájem.⁵¹ De Gaullovo kategorické „ne“ projektu MLF dokládá jeho přesvědčení, že kontrola obrany je zásadním prvkem státní suverenity, což se později projeví v jeho rozhodnutí ohledně Severoatlantické aliance.

Období mezi lety 1963 a 1967 nepřineslo v de Gaullově pohledu na britskou otázku žádný výraznější posun. Proto obnovení britské přihlášky do Evropského hospodářského společenství v roce 1967, tentokrát pod premiérem Haroldem Wilsonem, skončilo taktéž neúspěchem. Tuto situaci by bylo možné označit za jakýsi permanentní pat. Pět členů Šestky britský vstup podporovalo, de Gaulle byl proti. Členové Šestky ovšem na britském přijetí trvali a byli ochotni vytrvat až do roku 1969, kdy měly být obnoveny podmínky Společné zemědělské politiky. Taktika byla jednoduchá, žádná Británie v ES, žádné peníze pro francouzské farmáře.⁵² Vzhledem k následujícímu vnitropolitickému vývoji ve Francii a konci de Gaullovy politické kariéry se situace nakonec vyvinula jinak.

Velmi zajímavé ovšem je, že na sklonku svého působení ve funkci prezidenta de Gaulle provedl ve své politice vůči Británii zásadní obrat, který můžeme pravděpodobně částečně přičíst trvalému tlaku zbývajících členů Šestky na přijetí Velké Británie do evropských ekonomických struktur. Ke změně jeho politiky přispěl i mezinárodní vývoj, když se v roce 1968 stal britským velvyslancem v Paříži zeť Winstona Churchilla, Christopher Soames, což mělo pro de Gaulla jistý symbolický význam. V neposlední řadě se projevil typický rys de Gaullovy zahraniční politiky, a totiž její pragmatičnost a přizpůsobení se aktuálním podmínkám.

De Gaulle se jednoduše vrátil ke svému poválečnému evropskému konceptu, kdy Churchillovi navrhoval společné řešení pro Evropu, jež by zahrnovalo i Británii. De Gaulle přišel s celou řadou návrhů, týkajících se budoucí britsko-francouzské spolupráce a nové smlouvy o spolupráci v oblasti obranné a zahraniční politiky mezi čtyřmi evropskými mocnostmi, Británií, Francií, Německem a Itálií. Podmínkou ovšem

⁵¹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 105.

⁵² Williams, *The Last Great Frenchman*, 473.

bylo, že oficiálně musí s tímto návrhem přijít Británie. Informace o tomto jednání se však bohužel shodou okolností dostaly až do tisku, a to znamenalo definitivní konec spolupráce obou zemí, alespoň dokud byl Charles de Gaulle u moci.⁵³

Na příkladě jeho politiky vůči Velké Británii můžeme pozorovat jak de Gaullovo typické odhodlání stát za svým - což dokládají obě francouzská odmítnutí britských přihlášek do EHS - tak i jeho schopnost zcela pragmaticky se přizpůsobovat novým skutečnostem, což dokládá zmiňovaný obrat v této politice.

1.3. De Gaullova vnitroeurovská politika a její bilance

V období prvních dvou let po nástupu Charlese de Gaulla do funkce bylo pravděpodobně jeho nejvýraznějším krokem v rámci evropské politiky samotné potvrzení všech závazků Francie vycházejících z Římských smluv.

V květnu 1960 ovšem došlo k události, která nejspíše přispěla k následnému posunu od spolupráce ekonomické ke spolupráci politické. Touto událostí byl vrcholný summit uspořádaný de Gaullem v Paříži za účelem setkání představitelů USA, SSSR, Velké Británie a Francie. Z důvodu přeletu amerického výzvědného letounu U2 nad územím SSSR však summit vyústil v naprostý neúspěch. V důsledku mezinárodního napětí si de Gaulle pravděpodobně jasněji uvědomil své přání aby se Evropa přeměnila z pouhého společenství obchodníků na skutečné politické uskupení, schopné vyvážit dvě supervelmoci.⁵⁴

Krátce poté, v roce 1961, tedy v té samé chvíli kdy Británie podala svou první přihlášku do EHS, de Gaulle čelil hrozícímu posunu evropských organizací směrem k obávaným Spojeným státům evropským, což zcela odporovalo jeho představám o Evropě suverénních států s Francií v čele.

Z tohoto důvodu de Gaulle v červenci 1961 souhlasil s ustanovením komise v čele s Christianem Fouchetem,⁵⁵ za účelem sestavení plánu, jenž by poskytl evropským společenstvím jednotný rámec, řešil by otázky obranné a zahraniční politiky a současně by respektoval státní suverenitu všech členů. Výstup této komise je znám

⁵³ Roussel, *Charles de Gaulle*, 903.

⁵⁴ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 100.

⁵⁵ Christian Fouchet byl tehdejší francouzským velvyslancem v Dánsku.

pod pojmem Fouchetův plán a navrhoval Unii států (pod názvem Evropská politická unie) oproti původně slibované Unii národů. Tento plán byl členy evropských společenství zpočátku přijat kladně, až na Nizozemsko, které nejprve vyžadovalo vyřešení otázky britského členství.⁵⁶ De Gaullovi se však ani s pomocí jeho řečnického umění nepodařilo přesvědčit ostatní evropské představitele o svém plánu vytvořit evropskou Evropu, autonomní ve vztahu k USA, která by konfederovala evropské národní státy kolem jádra, nacházejícího se v Paříži a řízeného de Gaullem.⁵⁷

Ani jednota čelných představitelů vůdčích zemí Šestky, Adenauera a de Gaulla, Fouchetův plán nezachránila. 17. dubna 1962 Nizozemci a Belgičané v čele s Paulem Henri Spaakem⁵⁸ oznámili, že se k plánu, který nebude od počátku zahrnovat i Velkou Británii, nepřidají. Toto gesto může být interpretováno buď jako solidarita s Londýnem, nebo jako projev nechuti k francouzsko-německé hegemonii v Evropě.⁵⁹

De Gaullovy představy o Evropě ilustruje jeho tisková konference z května 1962, kdy prohlašuje: „*Již jsem to řekl a nyní to zopakuji. Není a nemůže být jiná Evropa než Evropa států. Takzvaná integrovaná Evropa, která by neměla svou politiku, by závisela na někom zvenčí, kdo by ji měl. Byl by zde možná jeden sjednotitel, ale nebyl by to Evropan*“.⁶⁰ Z tohoto prohlášení lze jasně vyčíst narážku na přílišný vliv Spojených států amerických v Evropě a nebezpečí (pro vůdčí postavení Francie v Evropě) z toho vyplývající. Dále zdůrazňuje Evropu států, opět opakující se motiv národní suverenity a odporu k evropskému federalismu.

Krach politického projektu Evropy de Gaulla ovlivnil v rozhodnutí nastolit obdobnou formu spolupráce alespoň na bilaterální úrovni s Německem.

Pakliže se soustředíme na pozitivní výsledky francouzské diplomacie, velmi významným francouzským úspěchem se stalo přijetí Společné zemědělské politiky, která jasně favorizovala francouzské zemědělce.⁶¹ Podle názoru Maurice Vaisse by bez de Gaullova odhodlání Společná zemědělská politika neměla později v Evropě tak výrazné místo. Sice se s ní již v Římských smlouvách počítalo, ovšem pouze ve vágních

⁵⁶ Williams, *The Last Great Frenchman*, 418.

⁵⁷ Marek Pečenka, Petr Luňák, a kol., *Encyklopedie moderní historie* (Praha : Libri, 2007), 150.

⁵⁸ Paul Henri Spaak byl několikanásobným belgickým premiérem a dále prvním předsedou Evropského parlamentu a Valného shromáždění OSN, dále také působil jako generální tajemník NATO.

⁵⁹ Vaisse, *La puissance ou l'influence?*, 101.

⁶⁰ Roussel, *Charles de Gaulle*, 716.

⁶¹ Williams, *The Last Great Frenchman*, 446.

formulacích, de Gaulle proto využil přechodu ke druhé etapě snižování cel na konci roku 1961 a navrhl přijmout konkrétní opatření týkající se zemědělství. Jeho motivací byla nutnost modernizace francouzského zemědělství, které bylo velmi důležitým sektorem ekonomiky země. Svou roli také hrála snaha vyrovnat vývozem francouzských zemědělských produktů vlnu dovozu průmyslových výrobků ostatních členů EHS po otevření volného trhu.⁶² Opět se potvrzuje jedna ze základních charakteristik de Gaullovy zahraniční politiky - její směřování k obnově velikosti Francie prostřednictvím nabízejících se příležitostí. Dobrá ekonomická situace země samozřejmě ke znovuzískání významného mezinárodního postavení neodmyslitelně patří.

Po neúspěchu Fouchetova plánu následovalo v de Gaullovi evropské politice období jakéhosi vakuu, kdy se více soustředil na budování francouzsko-německých vztahů. Toto období končí rokem 1965, kdy německý předseda Komise, Walter Hallstein, navrhl takové změny ve finančním spravování SZP, jež by znamenaly kontrolu financí Evropskou komisí a Parlamentem. Jakýkoliv nárůst pravomocí nadnárodních orgánů EHS byl však zcela jasně v protikladu s de Gaullovou představou o fungování Evropy, což se projevilo záhy.

Tento Hallsteinův krok souvisel s tím, že evropští příznivci hlubší integrace byli velmi nespokojeni s de Gaullovým vetem britskému vstupu do EHS z roku 1963 a rozhodli se na něj vyvíjet politický nátlak v bodě, který byl pro Francii velmi důležitý. De Gaulle ovšem neustoupil a v červnu nařídil neúčast na evropských jednáních všem francouzským úředníkům. Tento obstrukční přístup trval až do ledna 1966 a vešel ve známost pod pojmem „politika prázdné židle“. Ta se vyplatila když postupně všichni členové Společenství přistoupili na de Gaullovy návrhy.⁶³

V lednu 1966 byl dohodnut Lucemburský kompromis, zaručující, že žádná politika či opatření nebudou protlačeny pěti státy, pokud by to narušovalo zásadní národní zájmy jiného členského státu. Byly tedy odmítnuty změny, původně navrhované Hallsteinem. Je ovšem pravdou, že přestože byl většinově přijat, Lucemburský kompromis nebyl právně ratifikován. Jeho jediným reálným výsledkem tak bylo ukončení politiky prázdné židle.⁶⁴ Bylo by na místě podotknout, že tuto taktiku

⁶² Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 108.

⁶³ Ibid., 110.

⁶⁴ Lacouture, *De Gaulle*, 342.

de Gaulle neuplatňoval pouze na poli evropském, ale také na půdě OSN, a to po většinu svého prezidentství.

De Gaullovu evropskou politiku můžeme stručně shrnout následovně. Před rokem 1958 se de Gaulle směrem k evropským společenstvím vyslovoval poměrně ostře. Přesto nepochybnil Římské smlouvy z března 1957 a umožnil tak jejich vstoupení v platnost v lednu 1959.

Jeho vize politické Evropy, ztělesněná v roce 1962 Fouchetovým plánem, úspěchu nedosáhla. Ovšem přesto se dá říci, že předznamenala budoucí těsnou politickou spolupráci členských zemí, což lze vzhledem k počátkům evropské spolupráce, jako kooperace téměř výlučně ekonomické, považovat za výrazný posun. Samozřejmě je třeba na tomto místě podotknout, že tato další spolupráce se nevyvíjela v rámci de Gaullových představ, v jejím průběhu došlo k přenesení mnoha pravomocí do Bruselu a také v neposlední řadě k rozšíření evropských společenství o nové členské státy, mezi nimiž byla roku 1973 i Velká Británie.

Výrazným dědictvím de Gaullovy evropské politiky je, dnes často kritizovaná, Společná zemědělská politika (zavedena roku 1962), která měla vyvažovat průmyslovou výměnu v rámci volného evropského trhu a měla pomoci Francii (jejíž obyvatelstvo bylo v roce 1958 ze 23% zemědělské)⁶⁵ modernizovat její zemědělství. K jejímu přijetí mimo jiné značně přispělo francouzsko-německé sblížení a německá podpora této de Gaullovy politiky. Na tomto příkladu opět vidíme, jak de Gaulle obratně prosazoval francouzské zájmy, stále v linii posílení mezinárodního postavení Francie, a to i na poli ekonomické konkurenceschopnosti.

V evropském kontextu je třeba vnímat i bilaterální francouzsko-německou smlouvu z Élysée (z ledna 1963), neboť do jisté míry určila kdo se stane hnací silou evropských společenství v průběhu v jejich dalšího vývoje. Za svůj úspěch by patrně Charles de Gaulle označil i zachování kontinentálního charakteru Evropy, tedy zamezení vstupu britské konkurence na evropský volný trh i do evropské politiky. Tento bod je ovšem lehce sporný, vzhledem k de Gaullově ochotě změnit svou předchozí politiku vůči Velké Británii na konci jeho kariéry (1968- 1969).

⁶⁵ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 100.

2) Vztahy se Spojenými státy americkými

Dalším pilířem zahraniční politiky Charlese de Gaulla byl postoj vůči Spojeným státům americkým. Přesněji řečeno šlo o nepřetržité vymezování se vůči USA a potažmo také vůči Velké Británii, a to zejména (ovšem nejen) prostřednictvím vojenské nezávislosti Francie. Ukázkou je například francouzský test jaderné bomby v únoru 1960 či odmítnutí účasti na Kennedyho projektu Multilaterálních sil (1963). Vrcholem budování vlastní obranné politiky bylo vystoupení Francie z vojenských struktur NATO v roce 1966.

Zde je nutné podotknout, že francouzská obranná strategie nebyla primárně založena na vojenské analýze, ale na politické filozofii. Strategická doktrína měla sloužit leitmotivu de Gaullovy domácí i zahraniční politiky, a to znovuzískání národní velikosti. To také vysvětluje velmi výraznou roli prezidenta republiky v otázkách obrany.⁶⁶

Pokud zkoumáme De Gaullův vztah ke Spojeným státům, pravděpodobně dojdeme k závěru, že byl dosti ambivalentní. Na jedné straně si jako voják uvědomoval, že Spojené státy jsou skutečným garantem evropské bezpečnosti, přesto se jako politik často vyjadřoval proti jejich angažmá v Evropě a zpochybňoval jejich ochotu zapojit v případě krize do obrany kontinentu nukleární zbraně.

Ruku v ruce s prosazováním obranné politiky nezávislé - nebo alespoň do značné míry nezávislejší - na USA šly i další zahraničně-politické kroky, jež byly málokdy americkou stranou přijímány s pochopením. Jmenovat můžeme například uznání Čínské lidové republiky v lednu 1964, přičemž Spojené státy navázaly s ČLR diplomatické vztahy až o patnáct let později. Další nelibost vzbudila de Gaullova cesta po Latinské Americe, výsostně zóně vlivu USA, během níž navštívil na desítku latinskoamerických zemí. Velmi kontroverzní prohlášení „Vive le Québec libre“ při de Gaullově návštěvě Kanady v roce 1967 v sobě taktéž neslo protiamerický osten a bylo celosvětově kritizováno. Těžce byla snášena rovněž jeho kritika amerického vojenského

⁶⁶ Serre, Leruez a Wallace, *Les politiques étrangères*, 62.

⁶⁶ Williams, *The Last Great Frenchman*, 417

angažmá ve Vietnamu, jenž bylo velmi citlivým tématem. Dvě francouzská veta britské přihlášce do EHS (1963 a 1967) představovala z de Gaullova úhlu pohledu mimo jiné i prevenci amerického vlivu uvnitř evropských společenství skrze Velkou Británii. Velkým otazníkem pro americké administrativy byla taktéž de Gaullova politika otevírání se vůči východnímu bloku, což podněcovalo pochybnosti o jeho loajalitě k západnímu světu.

Na tomto místě je tedy potřeba zdůraznit, že právě v okamžicích nejvyššího mezinárodního napětí byl de Gaulle vždy mezi prvními, kteří zaujali neústupné pozice na straně západních spojenců, ať již šlo o Berlín či Kubu.

Pakliže se vrátíme k vývoji v letech 1958 až 1969, vztahy Francie s USA by bylo možné rozdělit do tří období, podle tehdejších hlav amerického státu. První období je vymezeno prezidentstvím Dwighta Eisenhowera. Lze ho označit jako éru pouze drobných rozmíšek. Americká administrativa přicházela na kloub povaze nového spojence, která se postupně měnila spolu s napřimováním Francouzů. Vztah mezi oběma představiteli, založený na společné válečné zkušenosti, a také dobrý obraz Francie ve Spojených státech překonávaly nedorozumění.⁶⁷

Americký ministr zahraničí John Foster Dulles byl navíc v tuto chvíli přesvědčeným gaullistou, což ilustruje jeho rozhovor s německým ministrem zahraničí von Bretanem: „(...)Pokud se Francouzi pod de Gaullem stanou silnějším národem, každý bude spokojený. Jednou z našich největších obav byla slabost Francie. (...) Francie by měla být pro všechny spojence svobodného světa důležitějším partnerem než v minulosti, a to obzvláště pokud díky korekcím svého parlamentního systému dosáhne větší stability“.⁶⁸

Druhou fází je období prezidentství Johna Fitzgeralda Kennedyho, mezi lety 1960-1963. V této době již dochází k otevřeným neshodám v důsledku srážek čím dál více prosperující Francie a Ameriky povzbuzené mladým prezidentem. Roztržky mezi oběma zeměmi jsou sice četnější, avšak nikdy v nich nefiguruje zášť. Oba prezidenti se

⁶⁷ Lacouture, *De Gaulle*, 348.

⁶⁸ Roussel, *Charles de Gaulle*, 610.

navzájem velmi respektovali a na Kennedyho dělal veliký dojem de Gaullův politickým úspěch i životní příběh.⁶⁹

O skutečné krizi americko-francouzských vztahů se dá hovořit až po nástupu texaského politika Lyndona Johnsona do úřadu. Pokud si de Gaulle rozuměl s vojákem Eisenhowerem a dokázal najít společnou řeč s absolventem Harvardu Kennedym, v případě jižana Johnsona byla vzájemná komunikace téměř nemožná. Pravdou je, že i kdyby úřad amerického prezidenta nezastával Lyndon Johnson, de Gaulle by velmi pravděpodobně nastolil otázku měnové hegemonie dolaru či vystoupení z vojenských struktur NATO. Vzájemné nepřátelství ale situaci ještě více komplikovalo.⁷⁰

Je třeba počkat až na vstup Richarda Nixona do Bílého domu, aby se francouzsko-americké vztahy dočkaly zlepšení. A tak byl pouze několik týdnů před odchodem de Gaulla z Élysée obnoven přátelský vztah s USA.⁷¹

2.1. Otázka Severoatlantické aliance a jaderné síly

Na setkání francouzské Rady ministrů⁷² byl 17. března 1958 zformulován politický závazek, a to učinit z vývoje francouzské jaderné zbraně absolutní prioritu. Za tímto závazkem neležela žádná příliš konkrétní obranná strategie. Rozhodující vliv měl spíše de Gaullův názor, že disponování jadernou zbraní charakterizuje světové mocnosti, a Francie ji tedy musí také získat.⁷³ Rozhodnutí mít vlastní jadernou sílu ovšem nebylo novinkou, se kterou by přišel Charles de Gaulle. Mělo své kořeny již v době Suezské krize (1956), de Gaulle tedy pouze následoval politiku Čtvrté republiky.⁷⁴

Dlouhodobým cílem de Gaulla nebylo odpoutat Francii od Severoatlantické aliance jako takové, ale zamezit integraci francouzských ozbrojených sil pod americké velení.⁷⁵ V tomto smyslu se vyjádřil brzy po vstupu do prezidentského úřadu, když při

⁶⁹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 684.

⁷⁰ Lacouture, *De Gaulle*, 348.

⁷¹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 185.

⁷² Rada ministrů je oznamování pro francouzskou vládu.

⁷³ Serre, Leruez a Wallace, *Les politiques étrangères*, 62.

⁷⁴ Doise a Vaïsse, *Politique étrangère de la France*, 599.

⁷⁵ *Ibid.*, 602.

rozhovorech s britským premiérem Haroldem Macmillanem v červnu 1958 zmínil svou představu týkající se NATO: „*Rád bych řekl, že je pro nás velmi důležitá reorganizace Severoatlantické aliance. V brzké době předložíme návrhy týkající se tohoto tématu. To co nás nejvíce znepokojuje je problém naší účasti na tom, co je světové, co se děje ve Washingtonu a k čemu nejsme přizváni. To co chceme je trojčlenná dohoda. Od dob, kdy bylo NATO vytvořeno, se situace kompletně změnila*“.⁷⁶ De Gaulle narážel na přehlížení Francie ze strany Spojených států a Velké Británie a na nutnost reflektovat vývoj, jenž se na mezinárodním poli od konce druhé světové války udál.

Když v červenci 1958 vedl rozhovor s americkým ministrem zahraničí Johnem Foster Dullesem, vysvětlil, že Francie musí hrát svou vlastní roli na světové scéně, což dle něj znamenalo reformovat velící struktury NATO tak, aby zahrnovaly Francii. „*Není Francie, aby zejména v očích Francouze za něco stála, bez světové odpovědnosti. Spojené státy už nadále nemohou intervenovat bez plnohodnotné konzultace a společného rozhodnutí*“.⁷⁷ Z této věty je možné vyčíst de Gaullovu nespokojenost s podřadným postavením Francie a s jejím soustavným opomíjením ze strany ostatních světových mocností.

Narážel také na otázku jadernou, jež byla permanentním jablkem sváru ve francouzsko-amerických vztazích: „*Pokud Francie přestane být světovou, přestane být Francií*“. A pokračuje: „*(...) Takže shrnuji, aby se Francie mohla na Západě cítit na svém místě, bude třeba přistoupit k významným změnám. Je třeba přistoupit k ujednáním, díky kterým se bude Francie moci účastnit přípravy a užití strategických jaderných zbraní*“.⁷⁸

Stanoviskem americké administrativy ale byla striktní disciplína uvnitř NATO, a to zejména v otázkách jaderné oblasti. Jinými slovy, pokud již Spojené státy disponovaly takovým předstihem v této oblasti, bylo by zbytečné a škodlivé, kdyby se jiné západní země pouštěly do vývoje jaderných zbraní. Tento americký postoj a tlak na světové odzbrojení či zákaz jaderných testů proto trvale komplikoval vzájemné vztahy obou zemí. Dle Maurice Vaïsse byla dokonce jaderná otázka klíčovým problémem těchto vztahů.⁷⁹

De Gaullovým triumfem v linii samostatné jaderné politiky se tak v únoru 1960 zdánlivě stal test první francouzské atomové bomby na Sahaře. Byl ovšem poněkud

⁷⁶ Roussel, *Charles de Gaulle*, 612-613.

⁷⁷ Williams, *The Last Great Frenchman*, 395.

⁷⁸ Roussel, *Charles de Gaulle*, 614.

⁷⁹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 180.

opomíjen fakt, že šlo vlastně o bombu „zdeděnou“ po Čtvrté republice, na jejímž vývoji se, počínaje vládou Pierra Mendès France, podílely i všechny následující francouzské vlády.⁸⁰ Atomová bomba výhradně francouzské výroby byla otestována až v roce 1968.⁸¹

Rozhovory s britskými a americkými politiky, z léta 1958, jež odkryly nedostatek ochoty k jaderné spolupráci s Francií, a dále události jako Libanonská krize a převrat v Iráku, kdy Američané spolu s Brity řešili situace bez konzultace s Francií, podnítily de Gaulle k sepsání memoranda⁸², které v září 1958 zaslal Eisenhowerovi a Macmillanovi. V něm generál navrhoval vznik tripartitního tělesa, tvořeného Spojenými státy, Velkou Británií a Francií, které by bylo zodpovědné za všechna rozhodnutí dotýkající se bezpečnosti v nekomunistickém světě. Tento požadavek byl ovšem vzhledem k tomu, že Francie v té době ani nevlastnila atomovou bombu, nerealistický.⁸³

Idea trojčlenného vedení Západu nebyla nová, objevovala se jako téma diplomacie již od roku 1944, a de Gaulle nebyl jejím původcem, ovšem teprve on ji vyslovil nahlas. V březnu 1960 diskutoval s Macmillanem o možnosti britsko-francouzské jaderné spolupráce, ale vzhledem k tomu, že v té době byla nukleární síla Francie mizivá, neměli Britové o tuto spolupráci zájem.⁸⁴

Velmi zajímavé je zjištění, že podle některých zdrojů byl de Gaulle již od svého nástupu do funkce rozhodnut opustit NATO. Potvrzuje to v březnu 1959: „*Memorandum z roku 1958 bylo pouze prostředkem diplomatického tlaku. Hledal jsem tehdy prostředek k vystoupení z Aliance a ke znovunabytí svobody, která byla omezena Čtvrtou republikou v okamžiku podpisu smlouvy Severoatlantické aliance.*“ Tyto výroky, potvrzené několika novináři a de Gaullovými spolupracovníky, nebyly nikdy dementovány a v roce 1966 byly navíc znovu potvrzeny Mauricem Couve de Murvillem, který prohlásil, že již od roku 1958 znal Generálův záměr opustit NATO.⁸⁵ Toto zjištění vrhá na de Gaullova prohlášení ohledně Severoatlantické aliance poněkud

⁸⁰ Doise a Vaïsse, *Politique étrangère de la France*, 595.

⁸¹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 185.

⁸² Charles de Gaulle, *Letter and memorandum from General de Gaulle to General Eisenhower (17 September 1958)*,

http://www.ena.lu/letter_memorandum_general_gaulle_general_eisenhower_17_september_1958-2-1605 (staženo 12.5.2011).

⁸³ Williams, *The Last Great Frenchman*, 397.

⁸⁴ *Ibid.*, 414.

⁸⁵ Roussel, *Charles de Gaulle*, 619.

jiné světlo, a můžeme pouze konstatovat, že se zde opět projevuje hlavní cíl de Gaullovy politiky, totiž vrátit Francii její velikost a nezávislost.

Po nástupu Johna Kennedyho do Bílého domu byl patrný určitý posun ve vzájemných vztazích, nicméně Kennedy rozhodně nebyl ochoten souhlasit s Generálovým pohledem na NATO, jež bylo v očích JFK mistrovské dílo systému západní obrany a nebylo možné jej zpochybňovat. Celkové pohledy na to, jak by Evropa měla být organizována a jakou roli by zde měly hrát Spojené státy se u de Gaulla a Kennedyho diametrálně lišily.⁸⁶

Když byla v průběhu Kennedyho návštěvy v Paříži diskutována obrana, JFK si přál aby Francie bez protihodnoty přistoupila k jeho projektu Multilaterálních sil a de Gaulle zase, aby mu Spojené státy poskytly ponorky na jaderný pohon a jaderné hlavice, a to rovněž bez protihodnoty. Oba státníci se poté zdvořile, ale neústupně drželi na svých pozicích, tato návštěva amerického prezidenta ve Francii tak mnoho nového nepřinesla.⁸⁷

Po návratu z Francie Kennedy vyjádřil své obavy ohledně jaderné otázky: „*To co mne znepokojuje není pouze fakt, že Francie vlastní tuto zbraň, ale že postupem času by ji mohlo vlastnit i Německo. A to by mohlo být nebezpečné ve chvíli, kdy Adenauer opustí politickou scénu*“.⁸⁸ Zde vidíme, jaké obavy i nadále vzbuzovala německá otázka a případné vzednutí německého nacionalismu či revanšismu, přestože v tuto chvíli bylo Německo stále rozděleno a velmi oslabeno.

Negativní posun ve vzájemných vztazích Francie a Spojených států přinesla výše zmiňovaná konference v Nassau, jež ve výsledku učinila Británii zcela závislou na USA v jaderných otázkách, a byla tak vyloučena případná spolupráce na jaderném programu s Francií.⁸⁹

Hlavním předmětem de Gaullovy proslulé tiskové konference z ledna 1963, na které odmítl vstup Velké Británie do EHS, pak tedy nebyli primárně Britové, nýbrž Američané. Prezident Kennedy nabídl Francii, stejně jako Británii, rakety Polaris pro francouzské ponorky, opět ovšem pod podmínkou, že tyto ponorky budou spadat pod velení NATO. Generál odmítl a prohlásil, že integrace francouzských sil do jediné

⁸⁶ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 178.

⁸⁷ Roussel, *Charles de Gaulle*, 746.

⁸⁸ *Ibid.*, 685.

⁸⁹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 105.

multilaterální síly pod cizím velením by šla proti hlavním zásadám francouzské obranné politiky. Dále otevřeně prohlásil, že doufá v postupný odchod Spojených států z Evropy a v následné převzetí role jaderného ochránce kontinentu Francií. Ve skutečnosti si byl vědom toho, že Spojené státy jsou pro evropskou obranu zásadní, ovšem nehodlal tuto skutečnost veřejně přiznat. Kennedy po této tiskové konferenci prohlásil, že chápe potřebu či přání státu mít vlastní jadernou sílu, ovšem považuje za nešťastné argumentovat při tom neschopností Spojených států ochránit Evropu.⁹⁰

S de Gaullovým prosazováním nezávislosti na Washingtonu nesouhlasily některé evropské země, zejména Nizozemsko, Belgie a Itálie, jejichž obrana byla přímo závislá na NATO, a jež podporovaly Kennedyho návrh Multilaterálních sil. Ani Sovětský svaz v tuto chvíli nestál o navázání užších kontaktů s Francií, jelikož s ohledem na situaci na Kubě nechtěl dále dráždit Spojené státy.⁹¹

Období let 1958 až 1963 ukázalo neprůchodnost de Gaullova návrhu na tripartitní vedení Severoatlantické aliance, což bylo podnětem pro urychlení procesu vystoupení z integrovaného vojenského systému. Ten podle de Gaulla Francii upíral vlastní účinnou a nezávislou sílu a navíc hrozil zatažením Francie do světových konfliktů, které se jí netýkaly. Dalším aspektem problému byl odlišná strategie při odpovědi na agresi, Washington dával přednost tomu, aby Evropa využila konvenční zbraně, oproti tomu de Gaulle v případě napadení Evropy Sovětským svazem navrhoval okamžité užití jaderných zbraní. Tyto francouzsko-americké neshody v otázkách obrany finálně vyústily ve vystoupení Francie z vojenských struktur NATO, které de Gaulle oznámil v březnu 1966, společně s konkrétními důsledky toho kroku (například odsun všech cizích vojáků z francouzského území). Toto rozhodnutí na několik příštích desetiletí poznamenalo francouzskou obrannou politiku a její vztah ke Spojeným státům.⁹² Až do počátku devadesátých let žádný z francouzských prezidentů z této de Gaullem stanovené linie francouzského postoje k NATO nevybočil. Protipólem vystoupení z vojenských struktur Severoatlantické aliance byly následné pokusy o sblížení se Sovětským svazem.

⁹⁰ Williams, *The Last Great Frenchman*, 431- 432.

⁹¹ *Ibid.*, 433.

⁹² Vaïsse, *La puissance ou l'influence?*, 180-181.

2.2. Další důležité momenty vzájemných vztahů

Jak je již zmíněno výše, leden 1961 přinesl změnu, když ve Washingtonu nastoupil do úřadu John F. Kennedy, který se s novým elánem pokoušel lépe porozumět směřování de Gaullovy zahraniční politiky. Generál také poněkud zmírnil svůj přístup k USA, byl otevřenější a neskrýval své sympatie k Johnu Kennedymu. Přesto ale neměl o americké politice přílišné iluze a byl oprávněně přesvědčen, že Washington je stále rozhodnut zachovat si svůj jaderný monopol.⁹³

Při své návštěvě Paříže dával Kennedy velmi jasně najevo svou podporu vstupu Británie do evropských společenství, což se u de Gaulla nesetkávalo s velkou podporou a utvrzovalo ho to v jeho přesvědčení, že Velká Británie by v EHS působila jako zástupce Spojených států, které by skrze ni na evropská společenství uplatňovaly svůj vliv. Neshody byly cítit i ohledně přístupu k Sovětskému svazu, kde se, zejména v otázce Berlína, de Gaulle ukázal mnohem neústupnějším než Kennedy. Takto se na druhou stranu de Gaulle vyjádřil ohledně Indočíny a americké politiky zadržování komunismu: „*Nový vojenský zásah v Indočíně by k ničemu nevedl, ani kdyby byl veden Spojenými státy. (...) Nejhorší by byla vojenská porážka v tomto regionu*“.⁹⁴ De Gaullova slova se ve světle pozdějších událostí ve Vietnamu jeví jako do značné míry prorocká.

Shoda panovala snad jedině ohledně Latinské Ameriky, kdy Kennedy vyjádřil přání zvýšit evropský vliv v tomto regionu ve prospěch západní politiky. De Gaulle souhlasil a dodal: „*Společný evropský přístup by mohl latinskoamerickým zemím ukázat, že nejsou omezeny pouze na dialog se Spojenými státy, ale že ty přesto hrají v tomto regionu hlavní roli. Takovýto přístup by byl psychologicky lepší než současný stav, a to i pro Spojené státy*“.⁹⁵ Na pozdější de Gaullově cestě po Latinské Americe v roce 1964 a jejím protiamerickém nádechu lze demonstrovat, do jaké míry se často liší vzájemná politická ujištění a následná realita. Svou roli samozřejmě sehrál i fakt, že prezidentem v tu dobu byl již Lyndon Johnson.

⁹³ Roussel, *Charles de Gaulle*, 684.

⁹⁴ *Ibid.*, 686-687.

⁹⁵ *Ibid.*, 687.

Kubánská raketová krize na podzim 1962 značně zdramatizovala mezinárodní situaci. Obecně je přijímán názor, že byl-li kdy svět blízko třetí světové válce, bylo to právě tehdy. V polovině října snímky pořízené americkými špionážními letouny potvrdily instalaci sovětských jaderných raket na Kubě. Američané váhali mezi dvěma variantami, blokadou a bombardováním Kuby. Nakonec se prezident Kennedy rozhodl pro vzestupný tlak.

Jako při všech závažných situacích de Gaulle neváhal a okamžitě podpořil postoj Spojených států. Deanu Achesonovi, americkému diplomatovi vyslanému Kennedym, de Gaulle potvrzuje své stanovisko: „*Nemyslím si, že bude válka, ale pokud by vás Sověti napadli (...) Francie bude na vaší straně. Francie bude jednat ve shodě s vámi. Můžete vašemu prezidentovi vyřídít, že ho Francie podpoří v každém případě*“.⁹⁶ Tato situace jasně potvrzuje, že de Gaulle sice v rámci získání nezávislého a významného postavení Francie na mezinárodním poli vedl politiku otevírání se vůči východnímu bloku, ovšem ve všech skutečně důležitých momentech se postavil na stranu Západu a amerického spojence.

Již v lednu 1963, několik měsíců po zažehnutí této světové krize ale de Gaulle uštědřil Spojeným státům poměrně tvrdý úder. Na své tiskové konferenci 14. ledna odmítl dva Kennedyho nejdůležitější zahraničněpolitické projekty, nejen multilaterální síly (viz výše), ale i britský vstup do EHS. V očích de Gaulla by šlo nejen o zničení všech vyhlídek na nezávislou Evropu, ale britský vstup do EHS by mohl ohrozit i již existující instituce. Zvláštní vztah mezi Spojenými státy a Velkou Británií považoval de Gaulle za neslučitelný se svou vizí Evropy.⁹⁷

Jen několik dní před zavražděním prezidenta Kennedyho vedl de Gaulle poměrně ostrý rozhovor s americkým velvyslancem Bohlenem, při kterém odmítl nabídku na oficiální návštěvu Spojených států a také velmi jasně vyjádřil svůj názor na americké angažmá ve Vietnamu: „*Nemyslím si že to, co podnikáte ve Vietnamu skrze přímé zásahy do politiky této země, má šanci na úspěch. (...) Uvidíme jak se situace vyvine, ale nemyslím si, že se vyvine příznivě. (...) Obávám se, že jste se zapletli do marného podniku, z něhož bude čím dál těžší uniknout*“.⁹⁸ Nejistější de Gaullův výrok na téma války ve Vietnamu ale mělo přijít ještě o něco později.

⁹⁶ Roussel, *Charles de Gaulle*, 732.

⁹⁷ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 232.

⁹⁸ Roussel, *Charles de Gaulle*, 756.

Když se poté v roce 1964 neočekávaně stal americkým prezidentem Lyndon Johnson, vztahy s USA uvázly již skutečně na bodu mrazu. V případě Kennedyho se dalo hovořit o vzájemném porozumění, u Johnsona, formovaného tvrdou texaskou politikou to možné nebylo. Tito muži se setkali pouze dvakrát, a to na pohřbu Adenauera a Kennedyho.⁹⁹

Následující období mezi lety 1964 až 1969 bylo poznamenáno neustálými de Gaullovými výpady proti USA, či alespoň kroky, které bylo možné takto interpretovat. V lednu 1964 například Francie oficiálně uznala komunistickou Čínu. De Gaulle v ní spatřoval geostrategickou veličinu a budoucí světovou mocnost. Navíc správně vycítil čínsko-sovětské schizma, které oslabovalo komunistický blok a zpochybňovalo bipolární verzi uspořádání světa, což bylo naprosto v linii de Gaullovy zahraniční politiky.¹⁰⁰ Během března proběhla de Gaullova návštěva Mexika, při níž vyzýval k prohloubení vzájemných vztahů a k odmítnutí světa, kterému vládou dva hegemoni. Logika těchto kroků je jasná, stále šlo o prosazení velikosti Francie a vymezení se vůči Spojeným státům, ovšem zcela patrné již bylo i skutečné nepřátelství vůči USA, ještě posílené osobními antipatiemi s Lyndonem Johnsonem.¹⁰¹ Je ovšem pravdou, že žádný z těchto kroků nebyl samoučelný. Spíše lze říci, že de Gaulle se projevoval jako pragmatik. Například Maova Čína na mezinárodní scéně skutečně získávala na vážnosti, a její uznání proto rozhodně nelze vykládat pouze v protiamerických intencích.¹⁰²

V září 1964 se de Gaulle vydal na cestu po deseti zemích Latinské Ameriky. Přestože sklídl za své projevy ovace, bylo jemu i hlavám latinskoamerických států jasné, že reálně toho Francie pro ně nemůže mnoho udělat. Nicméně v USA de Gaullova okružní jízda po americkém „zadním dvorku“ nezůstala nepovšimnuta a ostře kontrastovala s faktem, že generál dosud nenavštívil Washington. Francouzsko-americké vztahy se v tuto chvíli již skutečně nacházely na bodě mrazu.¹⁰³

Pokud se ještě zastavíme u de Gaullovy latinskoamerické cesty, i přestože všem účastníkům i pozorovatelům této cesty byly jasné její omezené reálné dopady, Američané byli velmi popuzeni a bývalý prezident Truman se dokonce v reakci na de

⁹⁹ Williams, *The Last Great Frenchman*, 434.

¹⁰⁰ Vaisse, *La puissance ou l'influence?*, 465.

¹⁰¹ Williams, *The Last Great Frenchman*, 436.

¹⁰² Roussel, *Charles de Gaulle*, 764.

¹⁰³ Williams, *The Last Great Frenchman*, 438.

Gaullovu březnovou návštěvu Mexika vyjádřil takto: „*Generál de Gaulle se snaží konkurovat Spojeným státům v Latinské Americe, ale udělal by lépe, kdyby nestrkal nos do našich záležitostí, protože riskuje, že mu ho někdo usekne*“.¹⁰⁴ Tato reakce se svou formulací sice poněkud vymykala obvyklé normě, ovšem poměrně přesně vyjadřovala pocity mnoha Američanů, které se nemusely nutně vztahovat pouze k de Gaullově cestě po Mexiku, ale k jeho zahraniční politice jako takové.

Dalším protiamerickým krokem byla de Gaullova výzva z roku 1965, ve které požadoval návrat ke zlatému standardu a ukončení hegemonie dolaru, na nějž byly vázány fixní směnné kurzy. Tento požadavek vyvolal dokonce protifrancouzské demonstrace v USA. Dá se ale říci, že později začala situace v USA de Gaullovi zase nahrávat. Johnson byl sice podruhé zvolen prezidentem, avšak USA se posléze nešťastně zapletly ve Vietnamu a navíc trpěly domácími rasovými nepokoji.¹⁰⁵

V roce 1966 také de Gaulle podnikl několik zahraničních cest, z nichž jedna vedla na Dálný Východ a při níž tři dny strávil na palubě křižníku De Grasse pozorováním francouzského jaderného testu na Muraroa v Pacifiku, což ve Washingtonu vyvolalo odpovídající podráždění, vzhledem k pokračujícím snahám o nešíření jaderných zbraní, které Francie nebrala v potaz. Ovšem pravým skandálem byl de Gaullův projev v Phnom-Penh v Kambodže. Byl velmi otevřeně protiamerický, kritizoval v něm (zapomínaje při tom na francouzskou koloniální minulost) americkou intervenci v Jihovýchodní Asii.¹⁰⁶ „*Není žádná šance, že asijský lid přijme zákony cizince, který přichází z opačné strany Pacifiku, ať už jsou jeho záměry jakékoliv a jeho zbraně jakkoliv silné*“.¹⁰⁷ Je poměrně překvapivé, že i přes tuto silnou kritiku Spojených států se zanedlouho francouzské diplomacii podařilo zprostředkovat mírové rozhovory USA se Severním Vietnamem, které odstartovaly v Paříži v březnu 1968. De Gaullovi se tak i přes ostrou rétoriku - nebo možná právě díky ní - podařilo sehrát roli prostředníka mezi zeměmi, náležícími ke dvěma odlišným mocenským blokům, což byl jeden ze zásadních směrů jeho nezávislé zahraniční politiky.

Když v červnu 1967 krize na Středním Východě přerostla v Šestidenní válku, panoval diplomatický chaos. Nikdo si nebyl jist, jak nastalou situaci uchopit a de Gaulle

¹⁰⁴ Roussel, *Charles de Gaulle*, 766.

¹⁰⁵ Williams, *The Last Great Frenchman*, 440.

¹⁰⁶ Vaisse, *La puissance ou l'influence*, 184.

¹⁰⁷ Williams, *The Last Great Frenchman*, 451.

se nakonec postavil na stranu Sovětů, když odsoudil jak izraelský útok, tak americkou pro-izraelskou politiku. Tento krok mu přinesl velkou kritiku na mezinárodním poli, ale také u francouzských židů a vzbudil jím dokonce podezření z antisemitismu.¹⁰⁸

Na konci roku 1968 došlo na americké politické scéně ke změně, když prezidentské volby vyhrál Richard Nixon. Osobní sympatie byly vzájemné a nový ministr zahraničí USA Henry Kissinger také zastával názor, že by zlepšení vztahů s Francií bylo na místě. Na konci února 1969 přijeli Nixon s Kissingerem na oficiální návštěvu Paříže. Setkání proběhlo dobře, mluvilo se o potřebě vtažení Číny do světové komunity, o Vietnamu a nutnosti stažení amerických vojsk, a také o Západním Německu jako o nastupující hlavní ekonomické síle Evropy. De Gaulle byl v tu chvíli ve svém živlu, ovšem za další dva měsíce mu politický vaz zlomila domácí situace ve Francii.¹⁰⁹

2.3. *Bilance de Gaullovy americké politiky*

Henry Kissinger charakterizoval de Gaullovu politiku takto: „*Jeho cílem je naučit svůj lid a možná celý svůj kontinent nezávislému přístupu a důvěře v sebe sama. Následná kontroverze mezi Francií a Spojenými státy vlastně naráží na filosofickou otázku jak by měly spolupracovat národy. Washington upřednostňuje strukturu, která učiní veškerou individuální akci fyzicky nemožnou a která přidělí každému partnerovi část společného úkolu. Paříž tvrdí, že spojení je možné a platné pouze tehdy, má-li skutečně každý z partnerů možnost volby.*“¹¹⁰

Tento teoretický rámec se v gaullistické praxi projevoval velmi různě, ať již snahou o spolupráci, podporou či naopak velmi kritickým postojem a kontroverzními kroky. Pokud z pohledu roku 1969 zhodnotíme de Gaullovu politiku vůči Spojeným státům, musíme uznat, že se mu v několika směrech podařilo dosáhnout alespoň určitého stupně nezávislosti na USA, například v oblasti vojenské, strategické a politické. Francie se skutečně stala jadernou mocností, a dosáhla tohoto cíle i bez americké pomoci. Její postavení na mezinárodním poli se oproti roku 1958 velmi

¹⁰⁸ Alexis Berg a Dominique Vidal, „Il y a quarante ans, la guerre des six jours : Même de Gaulle était isolé...“, *Le monde diplomatique*, 6/2007, 13, <http://www.monde-diplomatique.fr/2007/06/BERG/14839> (staženo 7.5.2011).

¹⁰⁹ Williams, *The Last Great Frenchman*, 481.

¹¹⁰ Lacouture, *De Gaulle*, 347.

změnilo a Spojené státy s ní již musely počítat jako s výrazným mezinárodním hráčem. Zejména vystoupení z vojenských struktur Severoatlantické aliance poznamenalo francouzskou politiku na dlouhou dobu, když tuto linii následovali i další de Gaullovi následovníci.

V zásadě lze generálovu politiku hodnotit jako antiamerickou. Vadila mu jednak rozpínavost amerického vlivu v Evropě i ve světě, a příliš vysoko nehodnotil ani americký národ jako takový, považoval jej za historii a utrpením nedotčený, a tedy příliš nezralý na to, aby mohl zastávat tak významné postavení na mezinárodní scéně. Přesto je patrné, že v osobní rovině si některých amerických představitelů velmi vážil a ve vypjatých chvílích neváhal s podporou americké strany.

Pokud bychom zmínili současný stav francouzsko-amerických vztahů, můžeme v této oblasti pozorovat poměrně výrazný vývoj. Zmíňme například účast Francie na operaci vycházející z iniciativy Spojených států v Afghánistánu (2001). V případě Iráku se prezident Jacques Chirac ostře postavil proti unilaterálnímu americkému postupu a Francie po dva roky odmítala účast na operacích v této zemi. Malý počet jednotek vyslala až v roce 2005, aby se účastnily rekonstrukčních prací. Volání po konzultacích se tak - sice v jiném mezinárodním kontextu, ale přesto - objevuje i po více než čtyřiceti letech od de Gaullova návrhu na tripartitní vedení NATO. Velmi významným mezníkem ve francouzské politice vůči USA a Severoatlantické alianci je v dubnu 2009 proběhnuvší návrat Francie do vojenských struktur NATO. Je pravdou, že určitým antiamerikanismem je Francie stále prodchnuta, ovšem vnímám jej spíše v rovině kulturní, než politické.

3) „Třetí cesta“

Charles de Gaulle se ujímal role francouzského prezidenta v roce 1958, kdy již byla v plném proudu studená válka a realitou bylo bipolární uspořádání světa. Američané praktikovali politiku zadržování komunismu a détente měla přijít ke slovu až s Nixonovou administrativou na počátku sedmdesátých let.

Jak již víme z předešlých kapitol, de Gaulle nesouhlasil s takovým uspořádáním světa, jemuž vládli dva hegemoni a ostatní země v něm měly podřadné postavení pouze jako entity přináležející buď k západnímu nebo k východnímu bloku. Jeho představa byla taková, že lze existovat i mezi oběma mocenskými bloky a budoucnost Francie viděl v roli prostředníka, který bude mít dobré vztahy s oběma stranami a bude přispívat k řešení jejich případných konfliktů.

Proto se důležitou zahraničně-politickou linií Charlese de Gaulla stal takzvaný koncept „třetí cesty“, tedy rozvíjení vztahů se zeměmi na obou stranách soupeřících mocenských bloků. Tento postoj již dnes není - vzhledem ke konci bipolárního uspořádání světa - příliš aktuální. Ale přesto se dá říci, že Francie se nadále snaží udržovat dobré vztahy se západem i východem. Nicméně takováto charakteristika zahraniční politiky je natolik vágní, že by se dala přisoudit téměř každému státu.

3.1. Od krizí ke gaullistické détente

De Gaulle vnímal Sovětský svaz stále jako „věčné Rusko“¹¹¹, jež pouze dočasně opustilo svou cestu prostřednictvím komunistické epizody. To také dokládá jeho rozmluva na toto téma s americkým diplomatem, Johnem Foster Dullesem v červenci 1958: „Byl jsem velmi překvapen kolik nacionalismu je přítomno v sovětské politice. Je zde kombinace nacionalismu a komunismu, z čehož vyplývá imperialismus. Vy říkáte, že existuje sovětská vláda a komunistická strana. Já tvrdím, že je to pouze car. (...) Situace se odvíjí naprosto odlišně v satelitních státech. Zde je nacionalismus silnější než komunismus a správně toto vidíte jako slabost Sovětů ve východní Evropě. Rusům se nepodařilo tyto země dobýt“.¹¹² De Gaulle byl přesvědčen, že je pouze otázkou času,

¹¹¹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 452.

¹¹² Roussel, *Charles de Gaulle*, 613.

než se komunistická ideologie zhroutí, Rusko se stane plnohodnotným členem „Evropy od Atlantiku až po Ural“ a státy východní Evropy budou moci opět vykonávat vlastní nezávislou politiku. Tento koncept široké Evropy se u de Gaulla pravidelně objevuje již od roku 1959.¹¹³

Jak je již zmíněno výše, de Gaulle nevěřil v přetrvání Sovětského svazu. Obecně vzato věřil, že impéria (zejména ta, založená na územní expanzi a koloniích) jsou ve dvacátém století překonaným konceptem, a na jejich místo nastoupily silné národní státy. Jeho představou bylo, že až přijde nevyhnutelný rozpad SSSR, Francie, jakožto vzor národního státu, bude hrát zásadní roli v jeho dalším vývoji. Ovšem z krátkodobého hlediska si byl de Gaulle vědom toho (a také to při následujících mezinárodních krizích dal jasně najevo), že pozice Francie je na straně Západu.¹¹⁴

Snaze o spolupráci se Sovětským svazem položil de Gaulle základy ještě před svým nástupem do úřadu prezidenta, a to když v prosinci 1944 podepsal se Stalinem francouzsko-sovětský pakt. Podnětem k jeho uzavření byla tehdejší obava obou zemí z případné německé agrese. Poté se Francie několik let neúspěšně snažila navázat se SSSR privilegovaný bilaterální vztah, avšak nakonec se přiklonila ke spojení se západním táborem. Představa, že bezpečnost Francie závisí do jisté míry na Moskvě, zůstala přesto velmi živá i během Páté republiky, a to nejen u Charlese de Gaulla, u něhož však byla nejmarkantnější.¹¹⁵

Obraz de Gaulla v Moskvě ovšem v období po jeho nástupu nebyl příliš lichotivý a byl velmi ovlivněn názory Komunistické strany Francie, která měla se Sovětským svazem velice úzké vztahy a konzultovala s ním svou politiku. KSF, jež v de Gaullově návratu spatřuje nastolení vojenské diktatury tedy přispěla k negativnímu vnímání Charlese de Gaulla v Moskvě.¹¹⁶ Georgij Jukov, dopisovatel ruského deníku „Pravda“ v Paříži se vyjádřil takto: „*Pod vlajkou patriotismu chce nyní francouzská reakce restaurovat fašistický řád a vymýtit demokratické síly. Po vítězství de Gaulla se aktivují i italské fašistické kruhy.*“¹¹⁷

¹¹³ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 303.

¹¹⁴ Williams, *The Last Great Frenchman*, 448.

¹¹⁵ Serre, Leruez a Wallace, *Les politiques étrangères*, 24-25.

¹¹⁶ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 236.

¹¹⁷ Roussel, *Charles de Gaulle*, 642.

De Gaulle se navíc při první berlínské krizi v listopadu 1958 projevil jako nejneústupnější ze západních politiků a odmítl Chruščevovo ultimatum, jehož cílem bylo uznání Německé demokratické republiky západními zeměmi. De Gaullův postoj vysvětluje několik faktorů. Ze zásady odmítal jednat pod nátlakem a činit sovětskému režimu ústupky, a také byl hluboce přesvědčen, že Chruščev rozhodně není ochoten zajít až k ozbrojenému střetu. De Gaulle chtěl v neposlední řadě zachovat čtyřčlenný status quo v Berlíně a rovněž byl odhodlán podpořit kancléře Adenauera, protože se obával, že opuštění Berlína v této chvíli by znamenalo nutné sblížení západních Němců s Moskvou.¹¹⁸

Při dalším dialogu se Sovětským svazem, zastoupeným v březnu 1959 ruským velvyslancem Vinogradovem, se de Gaulle snažil o smířlivý a uklidňující tón, zejména pokud šlo o otázku sblížování Francie s Německem, které nebylo Moskvou rozhodně přijímáno dobře: „*Francie nechová vůči Sovětskému svazu žádné nepřátelství. Nemá k tomu ani prostředky, ani motivaci. Byla by to navíc politika v rozporu s našimi tradicemi. Co se týče německé mocnosti, nepovažujeme ji nyní za hrozbu. Myslíme si, že není hrozbou pro nás a jsme si jisti, že rozhodně není hrozbou pro vás*“¹¹⁹. Německá otázka byla ovšem jablkem sváru mezi Francií a Sovětským svazem trvale.

Důkazem snahy o budování dobrých vztahů s „Ruskem“ bylo de Gaullovo pozvání Nikity Chruščeva na desetidenní návštěvu Francie na konci března 1960. Od říjnové revoluce 1917 Francii nenavštívil tak vysoce postavený sovětský politik. De Gaulle si dal na přípravě této návštěvy velmi záležet, ale Chruščev nebyl příliš dobře naladěný. Zejména francouzská proněmecká politika ho znepokojovala. Generál se proto snažil vysvětlit své stanovisko: „*Německo bylo odjakživa francouzským nepřítelem. (...) Proto, jak víte, jsem v roce 1944 podnikl návštěvu Moskvy abych se setkal se Stalinem. (...) Poté se ale situace změnila, když Sovětský svaz vytvořil na východě Evropy obrovský blok. Tváří v tvář východnímu bloku se Francie cítí ohrožena, přičteme-li k tomu navíc fakt, že existence dvou antagonistických bloků odpovídá i dvěma různým společenským systémům. Za těchto podmínek je jediná rozumná politika Francie politika rovnováhy. A ta vyžaduje příslušnost Německa k západnímu bloku. (...)*

¹¹⁸ Vaisse, *La puissance ou l'influence*, 238.

¹¹⁹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 642.

*V každém případě, příslušnost k socialistickému či kapitalistickému táboru by nám neměla zabránit v tom, abychom se dohodli“.*¹²⁰

I přes svou vstřícnost k Rusku si však generál uvědomoval limity tohoto přístupu, obzvláště když Chruščev přerušil summit čtyř mocností v Paříži v roce 1960 a požadoval omluvu za přelet amerického výzvědného letounu U2 nad územím Sovětského svazu. V tuto chvíli de Gaulle americkým i britským představitelům doporučil zaujmout vůči Sovětům neústupný postoj. Následně byla konference ukončena Chruščevovým odletem do Moskvy.¹²¹ De Gaulle byl sice stále rozhodnut pro pacifickou koexistenci a vstřícnou politiku vůči SSSR, ovšem byl již částečně zbaven iluzí o svém partnerovi.¹²² Když byla o rok později přes noc vztyčena Berlínská zeď, de Gaulle volal po posílení západní soudržnosti a kritizoval anglosaskou ochotu stále se Sověty vyjednávat.¹²³

Karibská krize posunula na podzim 1962 svět až na okraj jaderného konfliktu obou supervelmocí, ale v důsledku přispěla k mocenskému pádu Nikity Chruščeva a znamenala i pokrok v cestě k mírovému soužití Východu a Západu, jež bylo symbolizováno zavedením přímé telefonní linky mezi Bílým domem a Kremlem.¹²⁴ Její vliv na francouzsko-sovětské vztahy byl nejednoznačný. Na jedné straně Sovětský svaz nakonec k válce nepřistoupil a bylo tedy žádoucí vést i nadále politiku détente, která byla výrazně přítomna v de Gaullově zahraniční politice zejména v období před i po vystoupení Francie z vojenských struktur NATO. Na stranu druhou ovšem tato krize podnítila obě supervelmoci, aby zahájily přímý dialog, ze kterého byly vyloučeny mocnosti druhého řádu - Francie a Velká Británie, s čímž de Gaulle rozhodně spokojen nebyl.

I toto je důvodem, proč se Francie nepřipojila k Moskevské smlouvě o zákazu jaderných testů, které vzešlo právě z iniciativy USA a SSSR. Toto nepřilíš úspěšné období francouzsko-sovětských vztahů dále na počátku roku 1963 doplnila Elysejská smlouva mezi Francií a Německem, a jelikož otázka Německa byla v Moskvě vždy citlivým tématem, vzbudil zde tento de Gaullův krok otevřený nesouhlas.¹²⁵

¹²⁰ Roussel, *Charles de Gaulle*, 658.

¹²¹ Williams, *The Last Great Frenchman*, 413; Jean Lacouture, *De Gaulle*, 298.

¹²² Roussel, *Charles de Gaulle*, 661.

¹²³ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 239.

¹²⁴ Pečenka a Luňák, eds., *Encyklopedie moderní historie*, 226-227.

¹²⁵ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 241.

Adenauerův odchod z politiky a následné ochladnutí francouzsko-německých vztahů a také americká účast na válce ve Vietnamu ovšem změnily mezinárodní klima a nahrály obnovení francouzsko-sovětského dialogu.

3.2. Odpoutání se od NATO a nová etapa ve vztahu k Východu

V roce 1966 se de Gaullovi konečně podařilo pokročit v politice francouzské nezávislosti na Spojených státech a částečně Francii odpoutat od NATO skrze vystoupení Francie z vojenských struktur Severoatlantické aliance. Poté tedy přišel na řadu další logický krok, a to budování užších vztahů s Ruskem, tentokrát již z pozice nezávislé mocnosti a za odlišné mezinárodní situace, než jaká panovala před třemi lety. De Gaulle začal znovu intenzivně pracovat na dosažení takového postavení Francie, které by jí umožňovalo stát mezi oběma mocenskými bloky, nepatříc vojensky ani k jednomu a být tak schopna hrát roli prostředníka, bude-li třeba.

Na základě této, s novým elánem uplatňované, politiky otevírání se Východu byl nejprve na oficiální návštěvu Polska a Československa vyslán francouzský ministr zahraničí Couve de Murville a poté, v červnu 1966, zavítal na státní návštěvu Sovětského svazu Charles de Gaulle. V proslovech pronesených při této příležitosti de Gaulle opakoval věty o francouzsko-ruském přátelství a o nutnosti pokračovat v *détente* dokud se z ní nestane „entente“ (dohoda). A dále že tato entente by měla zůstat čistě evropskou záležitostí.¹²⁶ Mezi Francií a Sovětským svazem byla zahájena spolupráce na poli vědy, v oblasti strojírenského průmyslu či zemědělství. Symbolickým aktem bylo zavede telefonní linky mezi Paříží a Moskvou.¹²⁷ Toto francouzsko-sovětské sblížení znepokojovalo západní svět. Nejdále ve svých obavách zašel patrně americký ministr zahraničí Dean Rusk, který de Gaulla podezříval z přípravy převrácení aliancí a vojenské dohody se Sověty.¹²⁸ Tato představa ovšem byla realitě značně vzdálená.

Dalšími východními státy, které de Gaulle osobně navštívil bylo Polsko, a to zejména z důvodu historických vazeb obou zemí. Tato návštěva se nesla v duchu opatrných vyjádření, pro de Gaulla velmi netypických, ve kterých se snažil polské

¹²⁶ Williams, *The Last Great Frenchman*, 449-450.

¹²⁷ Vaisse, *La puissance ou l'influence*, 244.

¹²⁸ Roussel, *Charles de Gaulle*, 746.

představitelů přesvědčit o nutnosti sjednocení Německa. S touto iniciativou zde ovšem příliš neuspěl.¹²⁹

Rok 1966 vykazoval nejpozitivnější výsledky v průzkumech francouzského veřejného mínění o Sovětském svazu. Když byl pořádán průzkum veřejného mínění ohledně zemí představujících největší nebezpečí pro světový mír, na prvním místě se umístila Čínská lidová republika následována Spojenými státy. Sovětský svaz obsadil až pátou příčku, poté co byl označen deseti procenty respondentů.¹³⁰ Zde vidíme, nakolik ovlivňovala de Gaullova zahraniční politika a rétorická schopnost domácí klima a názory francouzských občanů.

Během velmi bouřlivého května 1968 de Gaulle na doporučení premiéra Georgese Pompidoua odjel navštívit Rumunsko, které bylo nejautonomnějším ze sovětských satelitů. Zde Ceauceskovi nastínil svůj pohled na Sovětský svaz a jeho satelity: „ (...) *I přes naše dobré vztahy víme, že je Rusko velkou mocností, která zvětšuje svou moc a i když ji dnes hodnotíme jako mírumilovnou, nevíme, zda tomu tak bude vždy. (...) Je třeba vyhnout se tomu, aby se moc Spojených států a Ruska vyvinuly přespráši, což by znamenalo konec nezávislých států*“.¹³¹

Pokud si tento projev zasadíme do dlouhodobého kontextu de Gaullovy zahraniční politiky, můžeme ho postavit na roveň prohlášením, která učinil v Latinské Americe. V obou případech se pohyboval na „výsočném území“ jedné ze supervelmocí a v obou případech také zdůrazňoval nutnost vymezit se vůči bipolaritě světa, tedy vůči hegemonovi, v jehož zóně vlivu se daná země nacházela. Vidíme tedy, že svou vstřícnou politikou k východnímu bloku pravděpodobně nezamýšlel převrácení aliancí, čehož se obával Západ, ale jednal stále a pouze v rámci nezávislého, „prostředního“ postavení Francie mezi oběma bloky, tedy v rámci konceptu třetí cesty.

¹²⁹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 844.

¹³⁰ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 244.

¹³¹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 865.

3.3. Okupace Československa a *balance de Gaullovy východní politiky*

Srpnové události v Československu de Gaullovi velmi zkomplikovaly další pokračování v politice, kterou vůči Sovětskému svazu a celému východnímu bloku nastolil. Vzhledem k rozehrané *détente* tedy de Gaulle vydal velmi umírněné prohlášení, které sice odsuzovalo vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa, ovšem více kritizovalo návrat k politice dvou bloků, jež je neslučitelná se svobodou národů, nakládat se sebou samými. Pakliže toto stanovisko srovnáme s těmi, která de Gaulle zaujal například vůči válce ve Vietnamu, spatříme v nich markantní rozdíl.¹³²

Okupace Československa naplno odhalila reálné limity francouzského vlivu v rozděleném světě. S gaullistickou politikou otevírání se Východu jednoduše nekorespondovala politika Moskvy, silně ovlivněna ideologií, kteří varovali před nebezpečnými dopady *détente* na kontrolu sovětských satelitů. I přes de Gaullovu umírněnou reakci na tuto událost a jeho snahu pokračovat v nastolené politice mu brzy bylo jasné, že by takový přístup byl neúnosný. Přesto se nedá politika třetí cesty hodnotit jako čirý neúspěch.

Jak poznamenává Maurice Vaïsse, francouzskou politiku tváří v tvář Východu poté napodobila řada západních států v čele s německou *Ostpolitik* Willyho Brandta. V neposlední řadě je důležité zmínit, že francouzsko-sovětské vztahy, navázané za Chralesse de Gaulla, i přes periodická ochlazení pokračovaly a spolupráce obou zemí mnoha oblastech je pozůstatkem právě jeho politiky.¹³³

¹³² Roussel, *Charles de Gaulle*, 890.

¹³³ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 250.

4) Usmíření s Německem

Cílem této části práce bude skrze případovou studii francouzské zahraniční politiky (s těžištěm mezi lety 1958-1969) vůči Německu zjistit, zda za pevné partnerství Francie s Německem opravdu vděčíme de Gaullovi, Elysejské smlouvě a jeho zahraniční politice (což je názor, který se na první pohled nabízí), či zda jde spíše než o originální myšlenku de Gaulla o rozvinuté dědictví Čtvrté republiky. Druhá část této případové studie bude mít těžiště v hledání odpovědi na otázku zda, a jak, se toto partnerství posunulo od dob de Gaulla do současnosti.

Tato kapitola nejen obsáhne historický vývoj francouzsko-německých¹³⁴ vztahů v období prezidentství Charlese de Gaulla, ale podrobněji se bude věnovat i kořenům tohoto partnerství a zároveň jeho současné podobě.

4.1. Povaha francouzsko-německých poválečných vztahů

Mezi vznikem Spolkové republiky Německo a podpisem Elysejské smlouvy uběhlo pouze čtrnáct let, a přesto došlo v takto krátkém čase k velmi výraznému vývoji vzájemných vztahů obou zemí. Toto bylo možné pouze díky tomu, že došlo k souběhu mezinárodních a vnitropolitických skutečností, které takovému vývoji nahrávaly.

Většina autorů, zabývajících se francouzsko-německým usmířením, se shoduje na tom, že jeho základy byly položeny již bezprostředně po druhé světové válce či následně v období před nástupem Charlese de Gaulla. A to například prostřednictvím občanské společnosti, která organizovala kulturní spolupráci na lokální úrovni¹³⁵, skrze novodobé ekonomické vztahy, odvíjející se od spolupráce v rámci Marshallova plánu¹³⁶, či rovněž díky Pařížským dohodám z roku 1954, které upravovaly status Spolkové republiky Německo, řešily otázku jeho vyzbrojení a pro Francii velmi

¹³⁴ Termín „Německo“ v této kapitole odkazuje na Spolkovou republiku Německo, ustavenou roku 1949, někdy též označovanou jako Západní Německo.

¹³⁵ Defrance a Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée*, 36-37.

¹³⁶ Werner Bührer, „Les acteurs économiques et la coopération franco-allemande : formes, objectifs, influences“ in *Le traité de l'Élysée et les relations franco-allemandes 1945-1963-2003*, Corine Defrance a Ulrich Pfeil, eds., (Paris : CNRS, 2005), 165.

důležitý problém Sárska, což umožnilo skutečné sblížení obou zemí.¹³⁷ Důležitá role ve francouzsko-německém sblížení je také přisuzována i jiným osobnostem, než Charlesi de Gaullovi, například Jeanu Monnetovi či Robertu Schumanovi.¹³⁸

Přisuzovat veškeré zásluhy za francouzsko-německé usmíření státníkům však skutečně nelze. Hnutí jdoucí od elit ke společnosti bylo sice velmi důležité, ovšem bylo ovlivněno i proudem jdoucím v opačném směru, tedy od základny směrem k elitám. Tyto „spodní proudy“ sehrály zásadní roli v proměně mentalit obou národů tak, že postupně přestaly svého souseda vnímat jako věčného nepřítele.

V tomto procesu se angažovaly osobnosti z francouzské i německé strany, například bývalí členové protinacistického odboje, vydavatelé kulturních tiskovin, vůdci občanských sdružení a asociací přátelství, duchovní a podobně. Hranice mezi oficiálními a soukromými iniciativami byla, zejména před ustavením Spolkové republiky Německo, velmi tenká. Tyto občanské aktivity byly většinou zacíleny na mládež či běžnou populaci, a to zejména prostřednictvím kulturních událostí, sportovních spolků a různých revue.¹³⁹

Georges-Henri Soutou považuje za zásadní okamžik francouzsko-německého sblížení podpis Pařížských dohod v roce 1954. Tyto dohody vrátily Spolkové republice Německo suverenitu, vyřešily otázku jejího vyzbrojení, které se mělo odehrát v rámci NATO a přislíbily jí podporu při budoucím procesu sjednocení. Jejich prostřednictvím se Německo stalo rehabilitovaným členem západní společnosti. Tyto dohody také vyřešily otázku Sárska, které je navráceno Německu, a tak umožnily otevřít skutečný francouzsko-německý dialog.

Pierre Mendès France se například s Adenauerem dohodl, že v budoucnu budou pravidelně konzultovat otázku vztahů k Sovětskému svazu, což pomohlo zamezit Adenauerovým pochybnostem o francouzských plánech v tomto směru. Dále byly položeny oficiální základy ekonomické spolupráce v podobě ustavení Francouzsko-německé ekonomické rady. Soutou proto za počátek novodobé bilaterální spolupráce obou zemí považuje právě rok 1954.¹⁴⁰

¹³⁷ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 29.

¹³⁸ Maurice Vaisse, „La réconciliation franco-allemande : le dialogue de Gaulle-Adenauer“, *Politique étrangère* 58 : *La réconciliation*, č. 6492 (zima 1993/1994): 963.

¹³⁹ Defrance a Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée*, 30-31.

¹⁴⁰ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 27-29.

Ekonomické vazby mezi oběma státy byly podníceny spoluprací na Marshallově plánu, postupně se intenzifikovaly a byly institucionalizovány prostřednictvím ekonomických sdružení, jejichž zastřešením se v roce 1955 stala Francouzsko-německá obchodní komora. Kořeny obchodních styků obou zemí ale spadají až do devatenáctého století a živá spolupráce panovala v období meziválečném, kdy se zástupci těžkého průmyslu obou zemí podíleli na vyjednáváních o válečných reparacích a snažili se najít kompromis, přijatelný pro obě strany. Poválečná ekonomická kooperace byla tedy v prostředí průmyslového Porúří vnímána spíše jako návrat k již jednou existující spolupráci.¹⁴¹

Pokud přiblížíme představy francouzských politických osobností, Jean Monnet a Robert Schumann představili 9. května 1950 takovýto plán: “(...) *detoxikovat vztahy mezi Francií a Německem, připoutat Západní Německo k Francii pomocí sdílených zájmů, pevně ho svázat se západním světem*“.¹⁴² Obě země se tak začaly podílet na úzké spolupráci v rámci Evropského společenství uhlí a oceli, které bylo Schumanem navrženo jako francouzsko-německý projekt, nicméně otevřený ostatním evropským státům. V posledních měsících existence IV. Republiky byla započata i spolupráce na poli vojenském a nukleárním.¹⁴³

4.2. Duo de Gaulle a Adenauer : cesta k Elysejské smlouvě

Přestože tedy základy francouzsko-německé spolupráce leží již v období IV. Republiky a mnohdy i v dobách dřívějších, valná většina autorů zabývajících se touto tematikou dodává, že role tandemu de Gaulle-Adenauer se nakonec překvapivě stala velkým akcelerátorem celého procesu usmíření a vetkla mu jedinečnou podobu ve formě Elysejské smlouvy.

Překvapivě proto, že za Rýnem neměl Generál v době jeho nástupu příliš dobrou pověst, zejména kvůli jeho kritickému postoji vůči ESUO a EOS, jejichž cílem bylo znovu přivést Západní Německo na úroveň ostatních hráčů mezinárodní scény.

¹⁴¹ Bührer, „Les acteurs économiques et la coopération franco-allemande“ in *Le traité de l'Élysée*, De France a Pfeil, eds., 165-166.

¹⁴² Vaisse, „La réconciliation franco-allemande“, *Politique étrangère* 58, 963.

¹⁴³ Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 23.

Zpochybnění jaderné spolupráce obou zemí, dohodnuté za IV. Republiky, k vylepšení jeho obrazu v Bonnu také příliš nepřispělo.

Přesto díky své výborné intuici de Gaulle tušil, že Adenauer je zřejmě mužem, se kterým by bylo možné navázat spolupráci. Během léta 1958 proto zahájil přípravy k navázání užších vztahů s kancléřem a činil tak s o to větší opatrností, že mu šlo i o zaujetí postoje vůči Američanům, kteří považovali Německo za klíčový prvek Severoatlantické aliance a evropské integrace.¹⁴⁴

Tomuto cíli de Gaulle podřídil obsazení postu ministra zahraničních věcí, kterým se stal Maurice Couve de Murville, bývalý francouzský velvyslanec v Bonnu, jenž měl výborné vztahy s Adenauerem i s jeho spolupracovníky. Dále jako svého poradce jmenoval známého germanistu Pierra Maillarda a evropskou politiku dal na starost Pierru Mendès France, horlivému zastánci francouzsko-německého smíření.¹⁴⁵

Usmíření se jakožto politický cíl v rámci francouzsko-německých vztahů objevuje skutečně až s nástupem Charlese de Gaulla a váže se k jeho úzkému vztahu s kancléřem Adenauerem. Až do padesátých let byly v této souvislosti zmiňovány pouze termíny jako sblížení či spolupráce. Až v roce 1959 se v dokumentu francouzského ministerstva zahraničí objevuje nové pojetí situace, a sice že francouzsko-německé *usmíření* bude jednou z významných a charakteristických novinek poválečného vývoje.¹⁴⁶

Z francouzsko-německého usmíření a navázání spolupráce učinil de Gaulle jednu z priorit své zahraniční politiky - jeden z jejích pilířů, a vtiskl usmíření i dostatečný lesk. Proto dodnes převažuje prvotní dojem, že za nynější úzké vztahy obou zemí vděčíme na francouzské straně právě de Gaullovi.

V polovině září 1958 nadešla chvíle de Gaullem dlouho očekávaného a pečlivě připravovaného prvního setkání s Konrádem Adenauerem, který byl pozván do generálova rodinného sídla v Colombey-les-deux-Églises. Během této schůzky se de Gaulle snažil rozptýlit všechny kancléřovy pochybnosti o své osobě a politice. Jak jsem již uvedla výše v této kapitole, nástup de Gaulla do funkce nebyl v Německu vítán

¹⁴⁴ Roussel, *Charles de Gaulle*, 615-616.

¹⁴⁵ Lacouture, *De Gaulle*, 290-291.

¹⁴⁶ Defrance a Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée*, 25.

s přílišným nadšením. Pochybnosti panovaly ohledně jeho budoucích kroků v rámci evropské politiky i NATO, a také ohledně francouzské politiky vůči SSSR. Setkání ovšem dopadlo nad veškerá očekávání a později bylo označováno jako „líbánky“ mezi kancléřem a generálem.¹⁴⁷

O setkání v Colombey si Adenauer zapsal: „Byli jsme naprosto zajedno v analýze světové situace. Také jsme se shodli na tom, že Francie a Německo by měly být vázány úzkým přátelstvím, které jediné může zachránit západní Evropu. De Gaulle mi svěřil, že po rozpadu Říše se obával, stejně jako většina Francouzů, zda se Německo, až se vzpamatuje, Francii nebude mstít. To byl také důvod, proč jako předseda provizorní vlády (v letech 1944-1945) vystupoval ve prospěch sovětsko-francouzského sblížení.“¹⁴⁸

De Gaulle v Colombey navrhl, že Francie nijak nebude bránit rozběhu EHS, naplánovanému na 1. ledna 1959, za podmínky, že Německo podpoří projekt zaručující podporu zemědělství. Dále Německo přijme své současné hranice s NDR, sjednocení nepřicházelo v úvahu. A za třetí, Německo nebude za žádných okolností smět vyvíjet jadernou zbraň.¹⁴⁹

Z těchto poměrně silných požadavků lze vyčíst, že de Gaulle byl dobře vědom tehdejšího rozdílného postavení obou zemí. Francie byla postavena na nohy ekonomickým růstem let 1952-1958 a také počínajícím opouštěním svého bývalého impéria. Německo naproti tomu trpělo sovětskou přítomností na třetině svého území a zákazem jaderného programu.

Je tedy jasné, že Francie byla ve značné výhodě, proto byl také de Gaulle často obviňován, že při usmírování obou zemí využíval jejich nerovného postavení.¹⁵⁰

Z hlediska dnešního převládajícího vnímání de Gaulla jako tvůrce francouzsko-německého usmíření může poněkud překvapivě působit fakt, že mezi lety 1958 a 1959 byl de Gaulle vůči Německu o mnoho rezervovanější než předchozí vlády IV. Republiky.¹⁵¹ Pro de Gaulla nebylo rozdělené, oslabené a okupované Německo na stejné úrovni jako Spojené státy, Velká Británie a Francie. Francie mohla s Bonnem

¹⁴⁷ Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 24.

¹⁴⁸ Roussel, *Charles de Gaulle*, 616-617.

¹⁴⁹ Williams, *The Last Great Frenchman*, 397.

¹⁵⁰ Lacouture, *De Gaulle*, 291.

¹⁵¹ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 144.

dobře spolupracovat na evropské úrovni, ovšem na světové úrovni za své partnery považovala Anglosasy.¹⁵²

I přes na první pohled idylický vztah obou státníků docházelo k občasným roztržkám, které vždy krátkodobě poznamenaly atmosféru francouzsko-německého sbližování. Byly jimi například de Gaullovo memorandum o trojčlenném vedení NATO Eisenhowerovi a Macmillanovi v září 1958, či ukončení jaderné spolupráce s Německem taktéž v roce 1958, na druhé straně poté Adenauerův nesouhlas s de Gaullovými návrhy na reformu NATO v létě 1960 a podobně.

Tématem, jež trvale komplikovalo francouzsko-německé vztahy, byly Spojené státy Americké. Německo v nich vidělo jediného možného a schopného garanta evropské (a především své) bezpečnosti, Francie vnímala USA spíše jako konkurenci a překážku francouzské dominanci Evropě.

Toto tření se projevilo například při Adenauerově návštěvě Paříže v prosinci 1961, kterou podnikl hned po svém návratu z USA, aby mohl v Paříži tlumočit některé názory Washingtonu. Velmi zdůraznil, že Kennedy hovořil o de Gaullovi a o Francii s velikým respektem, ovšem poté zmínil americkou nespokojenost s pasivním postojem francouzské diplomacie v otázkách vztahů Východ-Západ, zejména s ohledem na Berlín. Toto vyjádření se de Gaulla velmi dotklo a opáčil, že nebýt Francie, Angličané a Američané by již o Berlíně jednali s Chruščevem, a pokud jednáte s Rusy, znamená to, že jste se již vzdali. Poté de Gaulle dodal, že pokud by se Anglie, Amerika i Německá spolková republika rozhodly vzdát se Berlína, Francie s tím mnoho nezmůže, ovšem rozhodně se na tom nebude podílet.¹⁵³ Často omílané legendy o nepřetržitých líbáncích mezi kancléřem a generálem jsou tedy značně zjednodušující.

Vztahy se Sovětským svazem hrály ve francouzsko-německém sbližování také důležitou roli. Přestože se oba státníci shodovali ve svém odmítavém postoji k sovětskému komunismu a věřili, že tváří v tvář Sovětům se vyplatí pouze neústupnost, existovaly na obou stranách určité pochybnosti. Adenauer se obával francouzsko-sovětského sblížení v duchu smlouvy z roku 1944 a de Gaulle pro změnu podezříval Chruščeva z úmyslu navrhnout Německu takové ústupky, které by nakonec vedly k jeho

¹⁵² Roussel, *Charles de Gaulle*, 644.

¹⁵³ Lacouture, *De Gaulle*, 301.

neutralizaci. Proto de Gaulle souhlasil s původně britsko-americkou snahou co nejtěsněji připoutat Spolkovou republiku Německo k západní Evropě.¹⁵⁴

Ke sblížení obou státníků, kromě oboustranných osobních sympatií, přispěly paradoxně i velké mezinárodní krize, berlínská a karibská, v jejichž průběhu de Gaulle vždy předvedl neústupnost a tvrdý postoj vůči Sovětům a prokázal příslušnost Francie k západnímu táboru. Zejména během krize Berlínské získal u západních Němců veliký kredit, když se za SRN postavil mnohem rozhodněji než Američané či Britové.¹⁵⁵

K oficiálnímu a velmi symbolickému usmíření Francie s Německem došlo v červenci 1962. Francouzský ministr zahraničí Maurice Couve de Murville v německé televizi při této příležitosti prohlásil: „*Jednota a spolupráce Francie a Německa by měla dnes i zítra být bází pro jednotu a spolupráci Evropy*“.¹⁵⁶ Tlak, kladený na výjimečný lesk Adenauerovy návštěvy Francie mezi 2. a 9. červencem 1962 byl opravdu veliký. Hlava francouzského státu chtěla v očích svého hosta i celého světa učinit z francouzsko-německých zásnub velkolepé představení. Uspořádáno bylo armádní defilé, složené z jednotek obou zemí, poté absolvovali státníci bok po boku mši v Remešské katedrále.¹⁵⁷

V září 1962 následovala návštěva de Gaulla v Německu, jenž překonala dosavadní rezervovanost Němců vůči generálovi. V průběhu této návštěvy pronesl čtrnáct projevů, všechny v němčině. De Gaulle si získal sympatie, když s německým národem jednal jako s rovným a vlastně tak z pozice představitele protihitlerovského odboje symbolicky odpustil Němcům hříchy druhé světové války.¹⁵⁸

Obě tyto návštěvy měly skutečně velký symbolický význam, ovšem tento oficiální akt usmíření měl samozřejmě i své politické důvody. Francie a Německo byly čím dál nespokojenější se vstřícnou politikou Spojených států vůči Sovětskému svazu. Šlo zejména o návrh na nešíření jaderných zbraní, což by Německu, které nesmělo vyrábět jaderné zbraně na své půdě, znemožnilo i variantu získat jadernou zbraň od

¹⁵⁴ Vaisse, „La réconciliation franco-allemande“, *Politique étrangère*, 965.

¹⁵⁵ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 147.

¹⁵⁶ Williams, *The Last Great Frenchman*, 422.

¹⁵⁷ Vaisse, „La réconciliation franco-allemande“, *Politique étrangère* 58, 966.

¹⁵⁸ Henri Ménudier, „Adenauer, de Gaulle et le traité de l'Élysée selon Alain Peyrefitte“ in *Le traité de l'Élysée et les relations franco-allemandes 1945-1963-2003*, Corine Defrance a Ulrich Pfeil, eds., (Paris : CNRS, 2005), 78.

jiného státu. De Gaulle se dokonce obával americko-sovětského kondominia v Evropě.¹⁵⁹

Proto bylo toto demonstrativní sblížení Francie s Německem poměrně jasnou zprávou americké administrativě. Důležité je ovšem poznamenat, že v tu dobu ještě antagonismus mezi de Gaullem a americkými představiteli nebyl tak výrazný jako v pozdějších letech, a tak kancléř Adenauer nespátrával v podpisu Elysejské smlouvy protiklad k německé proamerické politice.

Tomu odpovídá i fakt, že jen několik dní před podpisem Elysejské smlouvy, 14. ledna 1963, souhlasil Adenauer s americkým návrhem na přistoupení Německa ke Kennedyho projektu Multilaterálních sil, o čemž následně informoval i de Gaulla, který tuto skutečnost akceptoval s naprostým klidem.¹⁶⁰ Je proto třeba mít na paměti, že obraz striktně antiamerického de Gaulla neplatí pro celé období jeho prezidentství a jeho postoj, stejně jako postoje všech ostatních politických aktérů, se proměňuje v čase.

4.3. Francouzsko-německá smlouva o přátelství a spolupráci

22. ledna 1963 Adenauer a de Gaulle v Paříži podepsali Elysejskou smlouvu, oficiálně nazvanou „Smlouva o přátelství a spolupráci“. Na Adenauerovu žádost se jednalo o mezinárodní smlouvu, namísto původně plánovaného memoranda.¹⁶¹ Obsahem byly nejen články o vzájemné výměně studentů a jazykové spolupráci, ale i o vzájemné konzultaci všech významných zahraničně-politických rozhodnutí a o spolupráci v oblasti obrany.¹⁶² Adenauer si přál prostřednictvím této smlouvy právně zavázat i své politické nástupce, a chtěl tak zajistit trvalou spolupráci Německa s Francií. Také se jednalo o jeho pravděpodobně poslední výrazný politický počín před odchodem ze scény, a tak si kancléř dal záležet na zdůraznění jeho významu.

Bylo tedy rozhodnuto o závaznější formě smlouvy a počítalo se s jejím předložením parlamentům obou zemí ke schválení. Adenauer dodal, že pokud ostatní evropské státy nerozumí nutnosti sjednocení (narážel přitom na neúspěch Fouchetova

¹⁵⁹ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 212.

¹⁶⁰ *Ibid.*, 254.

¹⁶¹ Ménudier, „Adenauer, de Gaulle et le traité de l'Élysée selon Alain Peyrefitte“ in *Le traité de l'Élysée*, DeFrance a Pfeil, eds., 80.

¹⁶² Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 54-56.

plánu), pokusí se Francie s Německem udělat vše pro to, aby jim tuto zásadní důležitost osvětlili.¹⁶³

Adenauer svým sblížením s Francií rozhodně nechtěl žádným způsobem zpochybnit Severoatlantickou alianci, pouze si nebyl jist stoprocentním nasazením USA v případě ohrožení Německa, což bylo také jedním z důvodů jeho příklonu k francouzskému partnerovi.

Proto hrál důležitou strategickou roli ve Francouzsko-německé smlouvě o přátelství a spolupráci článek B, věnující se obraně. Jeho prostřednictvím chtěly obě země zvýšit váhu Evropy v rámci Severoatlantické aliance, a také doufaly, že s její pomocí bude možné získat větší vliv na americkou strategii. Chvilu, kdy se kancléř dozvěděl o britsko-amerických rozhovorech, týkajících se jaderné spolupráce, v Nassau z prosince 1962, o kterých nebyl předem informován, byla pravděpodobně i momentem jeho rozhodnutí o závaznější formě dokumentu, k jehož podpisu se s de Gaullem chystali.¹⁶⁴

Pohled německé strany a zejména kancléře Adenauera byl postaven na důvěře de Gaullovi, kterou kancléř zakládal na několika skutečnostech. Tou hlavní byla jistota de Gaullovou věrností Západu, kterou prokázal například při Chruščevově pokusu o vytlačení Západních spojenců z Berlína v roce 1958, kdy Generál zaujal vůči Sovětům velmi neústupný postoj.¹⁶⁵ Svůj náhled na berlínskou otázku ostatně de Gaulle vyjádřil velmi jasně, a jistě ke spokojenosti Adenauera: „*Věřím, že jakékoliv jednání na toto téma (Berlín) by riskovalo ústup Západu a zvýšilo nebezpečí. A nechceme o tomto jakkoliv jednat také kvůli solidaritě, která váže Francii s Německem. (...) Na této solidaritě závisí veškerá naděje na sjednocení Evropy v oblasti politické, obranné i ekonomické. Na této solidaritě závisí tím pádem i osud celé Evropy, od Atlantiku až po Ural. (...) Pokud by francouzsko-německá solidarita přestala existovat, celá Evropa by byla vystavena démonu neštěstí*“.¹⁶⁶

¹⁶³ Lacouture, *De Gaulle*, 303, 307.

¹⁶⁴ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 221-223.

¹⁶⁵ Hans-Peter Schwarz „Le chemin allemand vers le traité de l'Élysée“ in *Le traité de l'Élysée et les relations franco-allemandes 1945-1963-2003*, Corine Defrance a Ulrich Pfeil, eds., (Paris : CNRS, 2005), 49.

¹⁶⁶ Lacouture, *De Gaulle*, 302-303.

Mezinárodní reakce na uzavření této smlouvy o spolupráci nebyly příliš překvapivé. Z podpisu Elysejské smlouvy v lednu 1963 nebyl nadšený nejen Washington či Moskva, ale jak se posléze ukázalo, ani Bonn. Na německé politické scéně zvítězil příklon k USA, v režii takzvaných atlantistů (budoucí kancléř Ludwig Erhard, Kurt Birrenbach z CDU a další), a to zejména po berlínské návštěvě Johna Fitzgeralda Kennedyho a diplomatické aktivitě jeho poradce, Deana Achesona (viz níže).

Odpůrci Elysejské smlouvy v Bonnu ani nečekali na kancléřův odchod z politiky a francouzsko-německá smlouva byla v Bundestagu ratifikována s preambulí, jež zavazovala německou vládu k takovému jejímu prosazování, které nijak nepoškodí úzké vztahy Německa s USA, společnou obranu v rámci NATO, ani účast Velké Británie na evropské integraci. Tím pádem tato preambule téměř negovala celou smlouvu.¹⁶⁷

Je zřejmé, že za konečným německým rozhodnutím o připojení preambule nestály ani tolik aktuální okolnosti, jako spíše vnímání trvalých priorit. Sblížit se s Paříží bylo možné, ale pokud by to mělo zároveň znamenat vzdálení se Washingtonu, pak byla takováto situace pro Bonn nemyslitelná. Ideální Adenauerova představa původně doufala v postupné sblížování Francie a Ameriky za přispění německé diplomacie, tento scénář se ovšem neuskutečnil.¹⁶⁸

Výrazný podíl na připojení preambule k francouzsko-německé smlouvě měl poradce prezidenta Kennedyho, Dean Acheson, který německému politikovi Kurtu Birrenbachovi napsal: *„Kancelář Adenauer udělal chybu - podle mého názoru velkou chybu - když s Francií podepsal tuto smlouvu. (...) Ale je tu něco, co by tři strany v Bundestagu mohly učinit a vyslat tak k francouzskému prezidentovi jasnou zprávu: připojit ke smlouvě výhradu či dodatek, vyjadřující německé rozhodnutí zachovat evropskou obranu skrze NATO a úzké vztahy se Severní Amerikou“*.¹⁶⁹

Pravdou je, že proti Elysejské smlouvě se postavila dokonce i známá francouzská a evropská postava, Jean Monnet, který se zúčastnil schůzky v Bonnu, při níž byl text preambule zformulován do definitivní podoby.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 76.

¹⁶⁸ Lacouture, *De Gaulle*, 309.

¹⁶⁹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 749-750.

¹⁷⁰ Ménudier, „Adenauer, de Gaulle et le traité de l'Élysée selon Alain Peyrefitte“ in *Le traité de l'Élysée*, De France a Pfeil, eds., 82.

Tato událost dokládá, že de Gaullova osobnost a jeho politika rozhodně neměly pouze příznivce. Svým vyhraněným postojem proti sobě postavil část francouzského a evropského a většinu amerického politického spektra. I v Německu se politici dělili na atlantisty a gaullisty. Přesto šlo o de Gaullův první výraznější diplomatický neúspěch od nástupu do úřadu. Více než neúspěch smlouvy - navíc, jak uvidíme později, i přes těžké začátky nakonec Elysejská smlouva přetrvala v nezměněné podobě až do dnešních dnů a skutečně položila oficiální základy francouzsko-německé spolupráci, takže o neúspěch v dlouhodobém měřítku nešlo - de Gaulla ale patrně znepokojoval brzký odchod kancléře Adenauera do důchodu.

Když v říjnu 1963 Adenauer odešel do penze, pro de Gaulla to znamenalo ztrátu uctívaného a respektovaného partnera. Záležitost s preambulí sice krátkodobě vrhla stín na francouzsko-německé vztahy, ale nikoliv na osobní vztahy mezi Generálem a kancléřem.

Na sklonku své politické kariéry se Adenauer zdál být zklamán z americké politiky a naopak velmi podporoval politiku svého francouzského protějšku, a to i v dříve kritizovaných jaderných otázkách. Zdůrazňuje: „*Francouzsko-německé přátelství je nejdůležitějším výsledkem mé činnosti za posledních čtrnáct let, kdy jsem řídil německou politiku*“.¹⁷¹

4.4. Francouzsko-německé vztahy po roce 1964

Na oslabení francouzského vlivu v Německu nesla, krom Adenauerova odchodu do penze na počátku roku 1964, svůj podíl i návštěva Johna F. Kennedyho v Německu, a zejména pak jeho vystoupení v Berlíně, při níž Kennedy pronesl ono slavné „Ich bin ein Berliner“.

Svou roli sehrál také čím dál vyhraněnější postoj Francie k NATO (například vystoupení francouzské flotily zpod aliančního velení), a rovněž naděje, rozdmýchané v Bonnu americkými strategy ohledně Kennedyho projektu Multilaterálních sil, v rámci nichž by dle Macmillana Německo možná mohlo mít přístup k jaderným zbraním.¹⁷²

¹⁷¹ Roussel, *Charles de Gaulle*, 755-756.

¹⁷² Lacouture, *De Gaulle*, 309.

V neposlední řadě de Gaullovi příliš nenahrával ani fakt, že kancléřem se stal vysloveně proamerický Ludwig Erhard, „strůjce německého ekonomického zázraku“.¹⁷³ Že pravděpodobně nastane chladnější období ve vzájemných vztazích bylo patrné již během prvního francouzsko-německého summitu, po němž (tehdy ještě vicekancléř) Erhard dal před tiskem najevo vládnoucí neshody s francouzskou stranou ohledně otázky vstupu Británie do EHS a definice Společné zemědělské politiky.

Přesto se bezprostředně po nástupu do funkce Erhard pokusil rozptýlit francouzské pochybnosti, týkající se jeho odhodlání pokračovat ve spolupráci, započaté Adenauerem. Rozdílnost názorů však přetrvávala a vztahy mezi Paříží a Bonnem se omezily na nutné formality. Tam, kde se Adenauer dříve pokoušel diplomaticky manévrovat mezi Washingtonem a Paříží, nyní Erhard dával jasně najevo přednost americkému spojenci.¹⁷⁴ Důsledkem ochlazení francouzsko-německých vztahů byla de Gaullova orientace na Východ.

Na konci roku 1966 nastoupila nová vláda kancléře Kurta Kiesingera, ve které post ministra zahraničních věcí zaujal gaullista a sociální demokrat Willy Brandt. V tu chvíli de Gaulle očekával určité zlepšení vztahů a zvláště pozitivně hodnotil - logicky - Brandta. K novému sblížení do určité míry skutečně došlo, ovšem nadále přetrvávaly názorové rozdíly ohledně rozšíření EHS o Británii a rozmišku způsobilo také vyústění Pražského jara v srpnu 1968.¹⁷⁵

Vnitrostátní francouzská krize z května 1968 oslabila de Gaullovu pozici i v zahraničí. Západní Německo sice o něco diplomatictější než za Ludwiga Erharda, přesto však neústupně preferovalo americké vedení a ochranu před tím francouzským.¹⁷⁶

Zajímavostí může být, že 24. dubna 1969, tři dny před, pro de Gaulla osudným, referendem, jehož výsledek již tušil, si pozval nového ministra zahraničí Maurice Schumanna a kladl mu na srdce, že jakákoliv budoucí francouzská zahraniční politika, jenž by nebyla v souladu s nezvratitelností francouzsko-německého usmíření, nebude

¹⁷³ Williams, *The Last Great Frenchman*, 434.

¹⁷⁴ Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 87-88.

¹⁷⁵ Ménudier, „Adenauer, de Gaulle et le traité de l'Élysée selon Alain Peyrefitte“ in Defrance a Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée*, 86.

¹⁷⁶ Williams, *The Last Great Frenchman*, 473.

možná. A nutno podotknout, že toto byla možná poslední slova de Gaulla v pozici francouzského prezidenta na téma diplomacie.¹⁷⁷

Zde vidíme, že i přes všechny neshody a periodická ochlazení ve vzájemných vztazích, bylo de Gaullovo odhodlání udržet nadstandardní vztahy s Německem stále přítomno. V průběhu jeho prezidentství se nejprve odehrála fáze sblížování a budování vztahu s Německem, to když mu byl protějškem Adenauer. Následovalo období výrazných neshod s Erhardem a víceméně neutrálního vztahu s Kiesingerem, během nichž ovšem stále fungovaly mechanismy definované v Elysejské smlouvě. Bez ohledu na sympatie či současné mezinárodní dění se tak každoročně odehrával francouzsko-německý summit a probíhala každodenní rutinní spolupráce na úrovni ministrů, členů armád, ekonomů i úředníků.

Stejně tak i v dalších letech se po de Gaullově odchodu z funkce střídala období lepších a horších vztahů mezi čelnými představiteli obou států, ovšem Francie a Německo nadále zůstávají výraznými představiteli Evropské unie (přestože ta má již odlišnou podobu, než jakou měla v šedesátých letech) a bezpochyby za tuto skutečnost vděčíme i rozhodnému postoji, politické vůli a v neposlední řadě osobním sympatiím Charlese de Gaulla a Konráda Adenauera. Lze totiž pochybovat o tom, zda by tato poměrně pevná francouzsko-německá spolupráce dnes existovala, zaujímal-li by (zcela hypoteticky) kancléřskou pozici v úvodních letech de Gaullova prezidentství například Ludwig Erhard.

¹⁷⁷ Lacouture, *De Gaulle*, 312.

5) Současné francouzsko-německé vztahy ve světle 40. výročí Elysejské smlouvy

V této kapitole bude nejprve velmi stručně, z důvodu zasazení tématu do kontextu, představen vývoj francouzsko-německých vztahů do současnosti, a posléze přijde na řadu podrobnější analýza stadia, ve kterém se tyto vztahy nalézaly kolem roku 2003, kdy uplynulo čtyřicet let od podpisu Elysejské smlouvy mezi Adenauerem a de Gaullem.

Současnost je pro účely této práce vymezena obdobím prezidentství Jacquese Chiraca, končící rokem 2007. K analýze kroků nynějšího francouzského prezidenta, Nicolase Sarkozyho, nepřikročím z toho důvodu, že jde o dosud neuzavřenou kapitolu a nelze ji tedy celistvě a s potřebným odstupem hodnotit. Ideologické vymezení současného francouzského prezidenta je také mnohem širší, a přestože původně vyšel také z neo-gaullistické strany RPR, za gaullistu ho nelze označit.

Důraz na Chiracovo prezidentství je logický rovněž vzhledem k tomu, že se sám k de Gaullovu odkazu hlásí a o to větší nám poskytuje příležitost ke srovnání se zakladatelem Páté republiky. Důležitá je i skutečnost, že k samotnému pádu železné opony došlo za prezidentství François Mitteranda, ovšem teprve za Chiraca se svět se svým novým uspořádáním srovnává, a teprve tehdy se skutečně objevují důsledky zhroucení komunistických systémů v Evropě.

Mým cílem je postihnout hlavní změny, ale také kontinuitu v tandemu Francie-Německo, a poskytnout odpověď na otázku, zda lze v současné francouzské zahraniční politice stále nalézt pozůstatky gaullismu. Další otázkou je, nakolik sjednocení Německa a pád komunismu ovlivnily spolupráci mezi oběma státy a zda je vůbec možné ve zcela jiném, multipolárním světě hledat kontinuitu s událostmi či politickými proudy z období studené války.

5.1. Od Pompidoua k Chiracovi

Po odchodu Charlese de Gaulla z politiky nastoupil na jeho místo Georges Pompidou a v prakticky stejnou dobu došlo k alternaci i v Německu, kde se kancléřem

stal Willy Brandt. Přestože ten byl ještě de Gaullem hodnocen pozitivně, ve výsledku francouzsko-německá spolupráce pod taktovkou těchto dvou státníků nepřinesla žádný výrazný výsledek, a to zejména z důvodu Brandtova uplatňování Ostpolitik, následkem čehož ho Pompidou podezíral z úmyslu změnit spojení a uzavřít dohodu se Sovětským svazem. Dá se říci, že v tomto období pouze pokračovala institucionalizovaná spolupráce obou zemí.¹⁷⁸

Další státnická dvojice, Valéry Giscard d'Estaing a Helmut Schmidt, která spolupracovala v průběhu sedmi let (1974-1981) po sobě zanechala o mnoho pozitivnější bilanci a bylo to právě v tomto období, kdy tisk začal užívat formulaci „dvojice Paříž-Bonn“.¹⁷⁹ Lze konstatovat velmi dobré fungování francouzsko-německého páru ve všech oblastech krom obrany. Důvodem byla naprostá rozdílnost pohledů na jadernou strategii, fungování NATO či roli USA v něm.

Dvojice se na druhou stranu pomalu stávala pohonem evropské integrace, když na francouzský námět vznikla Evropská rada a podle německého návrhu došlo ke změně v obsazování europoslanců z dřívějšího dosazování národními parlamenty na všeobecnou a přímou volbu. Z iniciativy páru byl poté vytvořen Evropský měnový systém. Během působení obou státníků také proběhlo první rozšíření EHS o Velkou Británii, Irsko a Dánsko.¹⁸⁰

Po výměně čelných představitelů v obou zemích přišlo na řadu období velmi dlouhé spolupráce mezi François Mitterrandem a Helmutem Kohlem, které trvalo celých třináct let (1982-1995) a bylo poznamenáno historickými událostmi pádu komunismu a sjednocení Německa.

Během tohoto turbulentního období došlo k naplnění všech článků Elysejské smlouvy : článek A implikoval spolupráci v oblasti zahraniční politiky, článek B odkazoval na obranu a článek C se zabýval vzděláváním a mládeží.¹⁸¹ U příležitosti pětadvacátého výročí podpisu Francouzsko-německé smlouvy o přátelství a spolupráci

¹⁷⁸ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 120-121.

¹⁷⁹ Daniel Colard, *Le Partenariat franco-allemand : Du traité de l'Élysée à la République de Berlin (1963-1999)* (Paris : Gualiano éditeur, 1999), 29.

¹⁸⁰ Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 203.

¹⁸¹ *Ibid.*, 55-56.

v roce 1988 byly k tomuto dokumentu připojeny dva protokoly zabývající se obranou a ekonomikou.¹⁸² Zejména pokrok ve spolupráci na poli obrany byl markantní.¹⁸³

Co se Evropy týče, ještě před sjednocením Německa došlo ke dvěma rozšířením (1981, 1986) a z evropské devítky se stala dvanáctka. Došlo taktéž k první výrazné revizi Římských smluv když byl v roce 1986 přijat Jednotný evropský akt, zavádějící od počátku roku 1993 volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu na evropském trhu. Inspirátorem tohoto návrhu byl francouzský politik a předseda Evropské komise, Jacques Delors.¹⁸⁴

O své slovo se ovšem přihlásila Historie, když se v roce 1989 začaly zcela neočekávaně hroutit komunistické režimy ve středovýchodní Evropě. Pád berlínské zdi proběhl 9. listopadu 1989 a již o necelý rok později, 3. října 1990 došlo ke sjednocení Německa prostřednictvím připojení bývalých zemí NDR ke Spolkové republice Německo.¹⁸⁵

Aniž by byla francouzská reakce natolik pozitivní jako například ta americká, François Mitterrand měl velmi daleko k otevřeně odmítavému postoji Margaret Thatcherové. Obecně se dá říci, že zatímco francouzské elity měly ze sjednocení obavy, veřejnost tento proces podporovala. Přesto poněkud chladný postoj Mitterranda vůči sjednocení a některé jeho zahraničně-politické kroky (například schůzka s Gorbačovem v Kyjevě či návštěva NDR, obě v prosinci 1989) byly interpretovány jako překážky sjednocení a francouzsko-německé vztahy se na určité období poměrně znatelně zhoršily.¹⁸⁶

Důvodem Mitterrandova postoje byl fakt, že vznik nového Německa znamenal současně zánik starého systému, v němž měla Francie nad Spolkovou republikou celou řadu výhod (křeslo v RB OSN, atomová bomba, státní suverenita, politický vliv) a bylo jasné, že se znovuzískanou suverenitou a díky již existující ekonomické dominanci stane silnějším z obou partnerů Německo.¹⁸⁷ Veřejným tajemstvím bylo přání

¹⁸² Jardin a Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, 251.

¹⁸³ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 371.

¹⁸⁴ Bozo, *La politique étrangère de la France depuis 1945*, 89.

¹⁸⁵ Pečenka, Luňák a kol., *Encyklopedie moderní historie*, 462.

¹⁸⁶ Tilo Schabert, „François Mitterrand et l'Allemagne“ in *France-Allemagne : un tandem en panne?*, Roland Hureau, Agnes Guy a Françoise Brague, eds., (Condé-sur-Noireuau : Corlet, 2001), 50-51.

¹⁸⁷ Garcin, *La France dans le nouveau desordre international*, 33.

francouzského prezidenta ne sjednocení zabránit, avšak zpomalit ho natolik, aby měla Francie dostatek času k aklimatizaci v nových geostrategických podmínkách.¹⁸⁸

Rozpory však byly překvapivě rychle překonány a francouzsko-německý pár navrhl hlubší integraci v rámci Evropských společenství, jenž by předcházela přijetí dalších členských států z demokratizující se Evropy. Jednání vyvrcholila v roce 1992, kdy byla v Maastrichtu podepsána Smlouva o Evropské unii, která potvrdila nutnost zavedení jednotné evropské měny a zavazovala členské státy k provádění Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Maastrichtská smlouva představovala francouzsko-německou odpověď na sjednocení Německa a signalizovala překonání vzájemných neshod z období 1989-1990.¹⁸⁹

Přestože se posléze objevila výrazná rozdílnost názorů Paříže a Bonnu na jugoslávský konflikt¹⁹⁰, obecně lze působení páru Mitterrand-Kohl v rámci francouzsko-německé spolupráce hodnotit pozitivně, a to zejména na poli evropské integrace. Pokud bychom však na evropskou politiku hleděli gaullistickou optikou, šlo o přesný protiklad de Gaullovy představy Evropy suverénních států, naopak se plnila představa federalistů o hlubší integraci a přenesení více pravomocí do Bruselu, proti čemuž de Gaulle ve své době tvrdě bojoval například za pomoci politiky prázdné židle.

Poté, co François Mitterrand v roce 1995 opustil post francouzského prezidenta, následovalo tříleté období spolupráce Chirac-Kohl, jehož nejvýraznějším výsledkem bylo pravděpodobně přijetí společného francouzsko-německého strategického konceptu, jenž dokazuje blízkost pohledů na evropskou bezpečnost a fungování Severoatlantické aliance. Ten lze považovat za určitou předzvěst změny francouzského postoje k NATO.

V rámci evropské integrace se ovšem projevila odlišnost názorů na reformu unijních institucí a kompromisní Amsterdamskou smlouvu z roku 1997 nelze považovat za přílišný úspěch.¹⁹¹ Tento příklad dokazuje, že pakliže mezi Paříží a Bonnem existovaly neshody a odlišné pohledy na určitou problematiku pocítila to většinou celá Evropa. Francouzsko-německý konsenzus se ukázal být pro hladké fungování Evropy zásadním.

¹⁸⁸ Soutou, *L'Alliance incertaine*, 397-398.

¹⁸⁹ Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 143-144.

¹⁹⁰ Bonn uznal nezávislost Chorvatska a Slovinska krátce po jejich vyhlášení, což Francie považovala za unáhlený a nebezpečný krok. Viz.: Garcin, *La France dans le nouveau desordre international*, 36.

¹⁹¹ Colard, *Le Partenariat franco-allemand*, 50.

5.2. Jacques Chirac a odkaz gaullismu

V případě prezidenta Chiraca se o gaullismu mluví asi nejčastěji ze všech představitelů Páté republiky, ovšem pokud se na jeho politiku podíváme podrobněji, zjistíme, že takováto zjednodušující charakteristika by mohla být unáhlená. On sám se často k de Gaullovu odkazu hlásil, avšak jeho politika tomu vždy neodpovídala a v některých chvílích nesla i naprosto protichůdné znaky.

Jako příklad můžeme zvolit Chiracův postoj k evropské integraci. Ačkoliv v sedmdesátých letech vystupoval proti přijetí Jednotného evropského aktu, později v letech devadesátých naopak podporoval podpis Maastrichtské smlouvy.¹⁹²

Ve Francii po volbách v roce 1997 došlo ke kohabitaci a premiérem se stal socialista Lionel Jospin, což francouzskému prezidentovi zkomplikovalo výkon funkce. V Německu následovala alternace ve vrcholných funkcích, když se v roce 1998 stal kancléřem Gerhard Schröder, představující novou generaci, již nezatíženou komplexem viny z druhé světové války a pevně rozhodnutou vést nezávislou a německé národní zájmy hájící zahraniční politiku. Definitivně tak skončila dlouhá éra působení „sjednotitele“ Kohla i „bonnské republiky“.¹⁹³ Obě změny na politických scénách Německa, respektive Francie přinesly nejistotu ohledně dalšího vývoje Evropy a francouzsko-německého partnerství.

Co se týče zahraniční politiky, gaullistická kontinuita byla ve Francii nezpochybnitelná až do počátku 80. let, kdy byla přerušena působením prvního socialistického prezidenta Páté republiky, François Mitterranda. Po nástupu Chiraca se obecně předpokládalo, že nyní se kurz francouzské zahraniční politiky opět navrátí k tradičnímu gaullistickému směru. Tato očekávání se však příliš nenaplnila, Chiracův postoj vůči Evropě byl o mnoho vstřícnější, než jaký by si konzervativní gaullisté představovali.¹⁹⁴

Když se německý ministr zahraničí Joschka Fischer v roce 2000 vyslovil pro „Federální Evropu“ zaštitěnou vlastní ústavou, voleným prezidentem, vládou a dvoukomorovým parlamentem, Francie sice vyslovila určité výhrady, ovšem

¹⁹² Vaïsse, *La puissance ou l'influence*, 149.

¹⁹³ Německým republikám se v některých případech přezdívalo podle jejich hlavního města, tedy Výmarská republika, Bonnská republika, nyní Berlínská republika.

¹⁹⁴ Broche, *Une histoire des antigaullismes*, 568-569.

s projektem evropské ústavy v zásadě souhlasila. V tu chvíli byl Chirac uvnitř vlastní neo-gaullistické strany RPR¹⁹⁵ obviňován z evropského federalismu.¹⁹⁶

Francouzsko-německý tandem se zadržával pokud šlo o podrobnosti reformy evropských institucí, přerozdělení hlasů a způsob hlasování (jednomyslnost versus kvalifikovaná většina), což se projevilo na summitu v Nice v prosinci 2000. Za úspěch se na druhé straně dá považovat zavedení eura o dva roky později.¹⁹⁷

Obecně jsou počátky spolupráce Chiraca a Schrödera veřejností hodnoceny jako nepřilíš úspěšné. Situace se však po znovuzvolení Chiraca začala zlepšovat a v roce 2003 Francie a Německo postupovaly ve spolupráci proti americké unilaterální invazi do Iráku a požadovaly posvěcení této operace ze strany OSN. Prostřednictvím německé podpory se tak Chiracovi do určité míry zdařil návrat k de Gaullově politice vymezování se vůči Spojeným státům a k požadavkům konzultace USA s evropskými partnery. Tato francouzsko-německá shoda vyvrcholila na evropském summitu v Bruselu, na němž Jacques Chirac zastupoval zájmy Francie i Německa, a to na žádost Gerharda Schrödera, jenž se nemohl summitu z vnitropolitických důvodů zúčastnit.¹⁹⁸

Díky úzké francouzsko-německé spolupráci byla v červnu 2003 úspěchem korunována i snaha o reformu Společné zemědělské politiky, jenž pro Francii vždy představovala velmi citlivé téma. Dalším krokem v rámci evropské politiky, stále za spolupráce tandemu Paříž-Berlín, byl projekt evropské ústavy, jenž přinášel změnu v poměrech hlasů jednotlivých států, zaváděl funkci předsedy Evropské rady a evropského ministra zahraničí.

Jacques Chirac přistoupil k tradičnímu gaullistickému nástroji domácí politiky a rozhodl o přijetí evropské ústavy rozhodnout prostřednictvím referenda na konci května 2005. Jeho výsledek byl ovšem negativní (54,68 % hlasů proti), a to z mnoha důvodů, jimž dominovala obava o ztrátu francouzského postavení v rámci Unie či výhod Společné zemědělské politiky, ale také nedůvěra vůči rozšiřování EU a otevírání pracovního trhu.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Rassemblement pour la République, česky Sdružení pro republiku. Neo-gaullistická politická strana, v roce 2002 zanikla sloučením s nynější Union pour un Mouvement Populaire, česky Unie pro lidové hnutí, ze které pochází nynější prezident Nicolas Sarkozy.

¹⁹⁶ Vaisse, *La puissance ou l'influence*, 153.

¹⁹⁷ *Ibid.*, 155.

¹⁹⁸ Defrance a Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée*, 8.

¹⁹⁹ Vaisse, *La puissance ou l'influence*, 160.

Na rozdíl od Charlese de Gaulla ovšem Jacques Chirac z výsledků referenda nevyvodil žádné osobní důsledky a z funkce prezidenta neodstoupil, přestože výsledek hlasování vypovídal i o jeho politickém selhání. V tomto případě, zdá-se, na odkaz zakladatele Páté republiky navázat nehodlal.²⁰⁰ Na vnitropolitické scéně se Chirac de Gaullovi také vzdálil, symbolicky působí zejména zkrácení sedmiletého funkčního období prezidenta na pětileté, jenž mělo do budoucna zabránit kohabitaci.

Pakliže se vrátíme zpět k francouzsko-německým vztahům, oproti poněkud chladným počátkům nakonec v tandemu Chirac-Schröder došlo k vzájemnému sblížení obou státníků a snaze o hlubší spolupráci na poli zahraniční a bezpečnostní politiky, či v oblasti Evropy. Tato dvojice dosáhla určitých úspěchů (společný postoj vůči USA či reforma SZP), přesto je poněkud zastínilo francouzské odmítnutí evropské ústavy a celková bilance let 1998-2007 je rozpačitá.

Ačkoliv v prezidentství Jacquese Chiraca vkládala řada gaullistů naděje, ukázalo se, že v jeho případě nebylo možné mluvit o komplexní vizi pro Francii, jakou kdysi měl de Gaulle, ale spíše o politice založené na krátkodobých cílech a v podstatě ideově chudé. V jednotlivostech se sice de Gaullova odkazu držel, avšak celkově lze jeho kroky označit za běžnou pravicovou politiku, jež neměla de Gaullovy jednotlíví ambice ani ucelený zahraničně-politický směr.

Realita vzájemně propojeného světa a zmenšení role Francie na mezinárodním poli dovedla Chiraca k závěru, že jediným realizovatelným směrem zahraniční politiky je začlenění Francie do multilaterálních organizací, jakými je OSN, Evropská unie či v neposlední řadě NATO.

5.3. Francouzsko-německé vztahy dnes a za de Gaulla

Ve shrnutí této druhé části textu, zabývající se problematikou francouzsko-německých vztahů a dědictvím gaullismu je nutné ještě jednou připomenout zásadní faktory, ovlivňující francouzsko-německé vztahy v de Gaullově éře a nyní.

²⁰⁰ Maier, *De Gaulle et le gaullisme*, 26.

V době kdy byl prezidentem de Gaulle Francie těžila z asymetrického postavení obou zemí po válce. Tato asymetrie poraženého, rozděleného, částečně okupovaného Německa, disponujícího pouze okleštěnou suverenitou, hrála zprvu jasně ve prospěch Francie, vítězné, patřící mezi stálé členy Rady bezpečnosti OSN (přestože v době Charlese de Gaulla Francie na půdě OSN převážně praktikovala politiku prázdné židle), disponující vlastní atomovou zbraní a suverenitou na mezinárodním poli. Francie byla také díky de Gaullově politice „třetí cesty“ vnímána jako určitý prostředník mezi oběma mocenskými bloky (například mírová jednání mezi Spojenými státy a Severním Vietnamem, započaté v Paříži s velkým přispěním francouzské diplomacie v březnu 1968) a stále si uchovávala politický vliv v bývalých koloniích, zejména v Africe.

Tato nerovnováha se ovšem postupně měnila spíše v komplementaritu. Francie byla zemědělským státem a s průmyslovým Německem se vzájemně doplňovala. Ekonomický růst SRN sekundoval politickému vlivu Francie - pro tuto situaci lze použít označení „rovnováha marka-bomba“.²⁰¹ Tento stav (i přes ekonomickou sílu Německa) jednoznačně výhodnější pro Francii, přetrvával až do sjednocení Německa v roce 1990.

Nový mezinárodní status sjednoceného Německa onu zmiňovanou nerovnováhu, hovořící pro Francii, ukončil a dokonce zvrátil v německý prospěch, vzhledem k jeho ekonomické i demografické převaze. Ta se projevila například při přerozdělování počtu hlasů v rámci evropských institucí.

De Gaullova vize, že Francie bude politickým leaderem Evropy za ekonomické podpory Německa byla tudíž překonána. Obě země se staly na politické úrovni rovnocennými partnery. Stále ovšem platí zákonitost, objevující se již v době studené války, a totiž že domluví-li se na určité věci Francie s Německem (a přidá-li se k nim navíc nyní ještě i Velká Británie), většinou se daná záležitost v rámci Evropy prosadí (v době de Gaulla například Společná zemědělská politika). Na stranu druhou, pokud tyto partneři nejsou schopni nalézt ohledně určitého tématu kompromis, způsobuje to Evropské unii problémy.

Bilaterální spolupráce je pro oba státy prostředkem ke zvýšení vlastního vlivu v rámci mezinárodního společenství, což platilo jak za de Gaulla v době studené války,

²⁰¹ Colard, *Le Partenariat franco-allemand*, 37.

tak dnes. Francie a Německo jsou společnými členy mnoha mezinárodních organizací, jakými jsou například NATO, EU, OSN či G8, mají tedy řadu platform, na kterých mohou vzájemných nadstandardních vztahů využít k prosazení společné vize. Francie si přesto stále uchovává některé atributy, které Německu chybí: permanentní členství v RB OSN, atomovou bombu a post-koloniální vliv.

Výrazným rozdílem oproti de Gaullově éře je fakt, že Německo již není životně závislé na Spojených státech amerických, Francie tedy jedná s mnohem nezávislejším partnerem než dříve a nejde o neustálý boj mezi Paříží a Washingtonem o vliv v Berlíně (dříve v Bonnu). S rozpadem Sovětského svazu se Rusko stalo jedním z dominantních světových hráčů, ti ovšem nejsou pouze dva, ale je jich celá řada, proto je i ruský vliv, podobně jako ten americký, omezenější i ve vztahu k francouzsko-německé dvojici.

Pokud si položíme otázku, zda se dodnes ve francouzsko-německých vztazích projevuje de Gaullův důraz na symboliku, můžeme odpovědět kladně. Silnou stránkou Charlese de Gaulla bylo jistě i jeho charisma jako takové, ovšem při zprostředkovávání jeho názorů veřejnosti mu velmi pomáhal také důraz na pečlivě připravovaná vystoupení a vysokou symboliku míst. Náležitý lesk dodal de Gaulle francouzsko-německému usmíření společnou návštěvou mše v Remeši, symbolizující poničené monumenty z období první světové války. Jacques Chirac na tuto tradici navázal, když se rozhodl jako místo oslav čtyřicátého výročí podpisu Elysejské smlouvy zvolit Versailles, připomínající Německu podpis „diktátu“ z roku 1919 a Francii vyhlášení Německého císařství v Zrcadlovém sále v roce 1871. Tyto místa negativních vzpomínek mají za úkol demonstrovat vůli obou národů zapomenout na špatnou minulost a plně se věnovat spolupráci na společné pozitivní budoucnosti.²⁰²

²⁰² Robert Frank, „Le traité de l'Élysée : un lieu de mémoire franco-allemand?“ in *Le traité de l'Élysée*, DeFrance a Pfeil, eds., 219.

Závěr

Pro shrnutí k jakým závěrům tato práce došla je nutné navrátit se zpět do úvodu, kde byla vytyčena hlavní hypotéza a některé otázky, jež ji měly pomoci potvrdit či vyvrátit.

Úvodní hypotéza předpokládala, že gaullistická zahraniční politika v určité rovině stále ovlivňuje francouzskou zahraniční politiku, že bylo během trvání studené války možné respektovat její nejdůležitější pilíř, totiž nezávislost, prosazování francouzských národních zájmů a univerzálních hodnot ve světě a snaha o dosažení „grandeur“ - velikosti Francie, což ústilo v nedůvěru v multilaterální organizace a v integraci.

Dále byla zformulována domněnka, že po pádu železné opony a s rostoucí provázaností světa není kontinuita s de Gaullovou zahraniční politikou reálně možná a lze hovořit pouze o gaullistické rétorice či o inspiraci gaullismem a obecně nelze na mezinárodní scéně fungovat mimo nadnárodní organizace.

Tato část hypotézy byla podle mého názoru potvrzena. Analýza de Gaullovy zahraniční politiky prokázala, nakolik bylo jeho rozhodování ovlivněno tehdejšími světovými uspořádáním, což je samozřejmě logické. Bipolární svět Francii umožňoval mít výraznější zahraniční politiku, vyčlenit se musela v zásadě „pouze“ vůči dvěma světovým hráčům. Vztahy s ostatními státy, jakými byla Velká Británie či Německo, poté byly determinovány právě jejich vazbou na první či druhou supervelmoc. Speciální vztah Velké Británie s USA ji v očích de Gaulla diskvalifikoval pro evropskou spolupráci. Německá závislost na americkém garantovi bezpečnosti také často komplikovala vztahy de Gaulla s německými představiteli. Obával se ovšem i přílišného sblížení Německa se Sovětským svazem. Přál si, aby to byla výlučně Francie, kdo bude hrát roli mostu mezi Východem a Západem. Gaullistická politika „třetí cesty“ byla aplikována nejen ve východní Evropě, kde se de Gaulle snažil navázat vztahy se satelity SSSR, ale také v Jižní Americe, kde naopak nabízel určitou alternativu dominanci Spojených států. Do této logiky zapadá i vstřícná čínská politika či pokusy francouzské diplomacie o zprostředkování míru při válce ve Vietnamu.

Je opět potřeba zdůraznit, že de Gaullova víra ve zvláštní poslání i postavení Francie ve světě je více či méně přítomna i u většiny současných či bývalých francouzských politiků z různých částí politického spektra (například socialista François Mitterand, neo-gaullista Jacques Chirac). Toto přesvědčení o francouzské výjimečnosti vychází z univerzálních hodnot, ztělesněných Velkou francouzskou revolucí a heslem „Volnost, rovnost, bratrství“. De Gaullova představa byla taková, že Francie by měla skrze nezávislou zahraniční politiku pomáhat ve světě šířit tyto základní hodnoty, čímž by sama sobě opět navrátila významné postavení na poli mezinárodní politiky.

Dnes je ovšem svět vzájemně daleko propojenější, k výraznější roli jsou předurčena spíše silná regionální sdružení, nežli jednotlivé státy (výjimku tvoří státy současně představující významnou část některého kontinentu, například USA, Čína, Indie, Rusko, Brazílie). Touto roztržitostí a zároveň provázaností světa Francie utrpěla, její postavení se značně marginalizovalo. Proto je někdejší gaullistické prosazování národních zájmů Francie vně nadnárodních společenství v dnešním světě neudržitelné.

Nynější snaha učinit z Evropské unie skutečnou politickou protiváhu USA a vytvořit společnou evropskou zahraniční a bezpečnostní politiku²⁰³ je v kontinuitě s de Gaullovou neuskutečněnou představou politické Evropy (Fouchetův plán), ovšem neodehrává se již v rámci Evropy států nýbrž v rámci nadnárodní Evropy, jež ztělesňuje to, proti čemu de Gaulle během svého politického působení bojoval. Dnešní snahy o Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku ovšem reálně příliš nefungují, neboť národní zájmy jednotlivých států jsou příliš silně zakořeněny a stále vyplouvají na povrch. Proto například k válce v Iráku Evropská unie nevydala žádné oficiální stanovisko, které by reprezentovalo postoj členských států, žádné jednotné stanovisko totiž neexistovalo. V tuto chvíli se naopak projevil již zmiňovaný společný postoj k otázce americké invaze do Iráku ze strany Francie a Německa.²⁰⁴ Ukazuje se tak, že v roztržitěné Evropě má francouzsko-německý tandem možná ještě vyšší důležitost než v de Gaullově době.

²⁰³ Hans-Dietrich Genscher, „L'Europe dans un nouvel ordre mondial : questions à Paris et Berlin“ in *Le traité de l'Élysée*, DeFrance a Pfeil, eds., 248.

²⁰⁴ Colette Mazzucelli, „Le traité de l'Élysée de 1963, pivot et point cardinal des relations franco-allemandes après 1945?“ in *Le traité de l'Élysée*, DeFrance a Pfeil, eds., 230.

V úvodu práce jsem si taktéž položila několik otázek a vytyčila několik cílů. Pokoušela jsem se nalézt kontinuitu či případnou diskontinuitu současné francouzské zahraniční politiky s tou gaullistickou. Na tuto otázku jsem již částečně odpověděla předchozími řádky. De Gaullův koncept francouzské národní velikosti a univerzálních hodnot, které by Francie měla šířit je stále platný. Francois Broche si na závěr své „Histoire des antigaullismes“ půjčuje slova Sophie Masse a prohlašuje: „*Gaullismus je vlastní všem Francouzům. Gaullismus zejména znamená zůstat sebou samým a volit své kroky v nejlepším zájmu Francie. Kdo by za takovýchto podmínek nebyl gaullistou?*“.²⁰⁵ V tomto širším slova smyslu se s tímto označením všech Francouzů za gaullisty jistě dá souhlasit. Jisté hodnoty, které vyznával de Gaulle jsou vlastní nejen Francouzům, ale měly by být vlastní všem demokraticky smýšlejícím lidem.

Pakliže se vrátíme na současnou mezinárodní scénu, je třeba mluvit o klíčovém prvku de Gaullova chápání zahraniční politiky, o francouzské nezávislosti. Její míra je dnes omezená a domnívám se, že cesta, jenž by umožnila prosadit některé základní de Gaullovy hodnoty vede paradoxně právě skrze mezinárodní společenství. Ony všeobecné hodnoty a lidská práva, za jejichž pravlast se Francie považuje, jsou přece vlastní celé Evropě a proto mohou i nadále tvořit důležitou orientaci francouzské zahraniční politiky například v rámci Evropské unie.

Dojem, že Charles de Gaulle byl idealistou usilující nejvíce ze všeho o známý a vysmívaný světový mír, by byl samozřejmě zcela mylný. Byl člověkem s velmi jasnou vizí historické úlohy Francie v dlouhodobém měřítku, ovšem byl zároveň velmi pragmatickým politikem a dokázal se přizpůsobit panujícím podmínkám. Proto může jeho zahraniční politika v některých chvílích působit nekonzistentně či dokonce jakoby sama sobě protiřečila.

Jako příklad lze uvést jeho poválečnou vizi Evropy, jejímž důležitým členem byla Velká Británie. Posléze příklon k opačnému konceptu, ovlivněn odmítavým postojem Británie a následně dvě veta britské přihlášce do EHS, aby v závěru jeho prezidentského působení přišel poslední obrat, návrat k poválečné vizi Evropy s participací Británie. Tyto změny směru nehovoří o nekonzistentnosti avšak o výše zmiňované schopnosti přizpůsobit se. Velmi zajímavá je například hypotetická otázka, jak by se de Gaulle adaptoval na rozpad Východního bloku, s jehož krachem ostatně

²⁰⁵ Broche, *Une histoire des antigaullismes*, 602.

počítal, když Sovětský svaz tvrdohlavě označoval za Rusko, které pouze na chvíli sešlo z cesty a komunismus je pouze krátkodobou záležitostí.²⁰⁶

Jelikož za platformu pro srovnání současnosti s de Gaullovou érou sloužily v této práci francouzsko-německé vztahy, bylo důležité nalézt odpověď i na otázku, zda je správný první dojem, totiž že za dnešní nadstandardní francouzsko-německé vztahy vděčíme Charlesi de Gaullovi, či zda šlo spíše o dědictví politiky započaté již za Čtvrté republiky a osobní přínos de Gaulla není tak významný.

Jak prokazují poslední dvě kapitoly této práce, základy francouzsko-německé *spolupráce* byly položeny již před nástupem de Gaulla do funkce francouzského prezidenta a podíleli se na nich například Jean Monnet či Robert Schuman. Pokud ale mluvíme o francouzsko-německém *smíření*, jeho otcem byl na francouzské straně jednoznačně Charles de Gaulle, za stranu německou potom Konrád Adenauer.

Po svém nástupu učinil de Gaulle z politiky usmíření prioritu a až do odchodu jeho protějšku Adenauera z funkce kancléře byly také vztahy s Německem jednou z oblastí francouzské zahraniční politiky, v níž byl de Gaulle nejaktivnější. Dokázal taktéž smíření vtisknout patřičný „lesk“ a plně využíval veškerou možnou symboliku, za účelem dosažení co největšího účinku na veřejnost obou zemí. Podle mého názoru je tudíž jeho osobní přínos velmi významný a je právoplatně označován za tvůrce dnešní podoby francouzsko-německých vztahů, společně s Adenauerem.

Zrekapitulujeme-li jednotlivé pilíře de Gaullovy zahraniční politiky, lze nich nalézt úspěchy i prohry. Neúspěch Fouchetova plánu jako rámce pro politickou Evropu byl výrazný, avšak nebyl trvalý a dá se říci, že ovlivnil přerod někdejší čistě ekonomické spolupráce v budování politické Evropy. Tento proces je možné sledovat až do dnešních dnů, samozřejmě již v jiné formě, než jakou byla ta de Gaullova. V evropském kontextu je třeba vnímat i bilaterální francouzsko-německou smlouvu z Élysée, neboť do jisté míry předurčila kdo se stane hnací silou evropských společenství v průběhu v jejich dalšího vývoje.

Pokud zhodnotíme de Gaullovu politiku vůči Spojeným státům, v několika směrech se mu bezesporu podařilo dosáhnout určitého stupně nezávislosti na USA,

²⁰⁶ Bozo, *La politique étrangère de la France depuis 1945*, 94.

například v oblasti vojenské, strategické a politické. Francouzské postavení ve světě se oproti roku 1958 změnilo a Spojené státy s ní musely počítat jako s aktérem mezinárodní politiky. Zejména vystoupení z vojenských struktur Severoatlantické aliance znamenalo francouzskou politiku na dlouhou dobu, když tuto linii následovali dlouhou dobu i další de Gaullovi následovníci.

Francie a Německo nadále zůstávají výraznými představiteli Evropské unie (přestože ta má již odlišnou podobu, než měla v šedesátých letech) a bezpochyby za tuto skutečnost vděčíme i politické vůli a v osobním sympatiím Charlese de Gaulla a Konráda Adenauera.

Závěrem lze říci toto, úvodní hypotéza o stálé přítomnosti určité dávky gaullismu ve francouzské zahraniční politice i po jeho odchodu byla v průběhu této práce potvrzena. Zároveň však nezbyvá než konstatovat, že následkem nutné adaptace na současnou realitu post-studenoválečného světa není původní nezávislá zahraniční politika dle de Gaullových představ proveditelná, jedině snad za cenu mezinárodní izolace.

Proto se Francie postupně vzdává určitého stupně nezávislosti ve prospěch multilaterálních organizací, což dokládá francouzský tlak na vyjádření OSN ke konfliktu v Iráku v roce 2003, či zcela nedávný návrat do vojenských struktur NATO v roce 2009 (již za prezidenta Sarkozyho), jenž byl vyvrcholením postoje formujícího se v průběhu celých devadesátých let, a jenž představuje velmi výrazný zlom z hlediska hledání kontinuity s de Gaullovou politikou. Končí tak totiž perioda více než čtyřiceti let, kdy vrcholní francouzští představitelé respektovali de Gaullův krok a drželi Francii mimo integrované velení Severoatlantické aliance.

Toto rozhodnutí by se tak dalo symbolicky považovat za konec gaullismu ve francouzské zahraniční politice, na takto definitivní soudy je však ještě příliš brzy. Hodnotit kroky dnešních politiků bude dle mého názoru možné až s určitým odstupem od současného dění, v každém případě je to ovšem zajímavé téma do budoucna.

Résumé

L'hypothèse de ce mémoire est que la politique étrangère de Charles de Gaulle influence toujours la politique étrangère française contemporaine et que pendant la période de la Guerre froide, il était plus aisé d'appliquer sa principale caractéristique, c'est-à-dire prendre des décisions indépendantes concentrées sur la grandeur de la France, d'où une méfiance envers les organisations supranationales et multilatérales. On peut notamment citer l'exemple de la politique de la « chaise vide » au sein du CEE et ONU.

Puis, on a formulé l'hypothèse qu'avec la chute du système communiste, la fin d'un monde bipolaire et l'interdépendance croissante du monde, il est aujourd'hui presque impossible de suivre la politique indépendantiste du fondateur de la Cinquième République. Chez les politiciens contemporains, on ne peut donc parler que de l'inspiration ou de la rhétorique gaulliste, car il n'est pas possible de rester indépendant et de fonctionner en dehors des organisations multilatérales dans le monde d'aujourd'hui si l'on ne veut pas rester isolé.

Cette hypothèse paraît confirmée par ce travail. L'analyse de la politique étrangère de Charles de Gaulle a montré qu'il était (très logiquement) influencé par la réalité de la Guerre froide et que ses décisions ont été marquées par le désir d'être exceptionnel par rapport aux États-Unis et l'Union Soviétique. Mais aujourd'hui, pour avoir une place exceptionnelle, il faudrait de se définir contre beaucoup plus que deux acteurs de la scène mondiale.

Les relations de la France et les autres États (p.ex. Allemagne, Grande Bretagne) étaient influencées par leur rapport avec les « deux grands ». La relation spéciale de la Grande Bretagne avec les États-Unis l'a dans les yeux de de Gaulle privée de la possibilité de faire partie de la construction européenne. La dépendance allemande envers les États-Unis a souvent compliqué les relations entre la France et l'Allemagne. De Gaulle craignait aussi un rapprochement trop étroit de l'Allemagne avec l'Union Soviétique, parce qu'il désirait que ce soit la France qui devienne médiateur entre l'Est et l'Ouest. La politique gaullienne du « pont entre l'Est et l'Ouest » se déroulait non seulement dans les pays de l'Europe de l'Est, mais aussi en Amérique du Sud. Sur les deux continents, il essayait de montrer aux peuples de ces pays qu'il existait une autre possibilité que d'appartenir au premier ou deuxième bloc. Les pourparlers de paix

concernant la guerre du Vietnam ayant lieu à Paris depuis 1968 allaient dans la logique de cet approche gaullienne.

Malgré le changement de l'ordre mondial, certaines valeurs de Charles de Gaulle n'ont pas été oubliées. La conviction que la France a une place exceptionnelle dans le monde et qu'il est dans son destin de promouvoir les valeurs fondamentales telles que « Liberté Égalité Fraternité » est toujours présente parmi les leaders politiques français, quelle que soit leur affiliation politique. Selon moi, c'est justement dans le cadre des organisations internationales qu'il est possible de promouvoir ces valeurs.

Par ailleurs, il faut se rappeler que de Gaulle n'était nullement une personne naïve. S'il est vrai qu'il avait une grande vision qui allait au delà des idées ordinaires de la plupart des politiciens et que pendant toute sa carrière il a cherché à construire la grandeur de son pays, tout au long de sa présidence il a agi de manière pragmatique suivant les circonstances du moment.

Une politique étrangère où l'indépendance nationale jouerait un rôle prioritaire n'est plus réalisable pour une puissance moyenne (pour ne pas dire petite puissance) dans le monde contemporain. La taille de la France a été réduite par les événements historiques des années 1989-1991. Aujourd'hui, ce sont les organisations régionales qui peuvent avoir une certaine influence. Ce sont exactement les efforts contemporains de donner à l'Union européenne un poids politique et contrebalancer l'influence des États-Unis, qui suivent la logique et les efforts menés par Charles de Gaulle quand il a soutenu le plan Fouchet. Bien sûr, ces efforts se déroulent dans une Europe différente de celle du général de Gaulle, mais l'idée clé reste la même. Cependant, le problème des divergences entre les intérêts nationaux persiste et il est difficile de parvenir à une Politique étrangère et de sécurité commune (PESC) cohérente.

Ces divergences ont par exemple empêché l'UE d'adopter une position officielle sur la guerre en Irak, en 2003. Pourtant, le tandem Chirac-Kohl avait adopté une position intransigeante et a exigé une résolution de l'ONU sur cette action unilatérale américaine. La France a refusé d'envoyer ses troupes en Irak pendant deux années, jusqu'en 2005. Cette situation a bien démontré que le couple franco-allemand ne perd pas d'importance au cœur du projet européen et qu'il en a peut-être même gagné après la chute du Mur et la Réunification.

Le but de ce mémoire de licence est de répondre à la question initiale : est-ce vraiment de Gaulle qui a fondé l'amitié franco-allemande qui dure jusqu'à aujourd'hui ou bien est-ce plutôt l'héritage de la Quatrième République ? Les deux derniers chapitres de ce travail prouvent que les bases du rapprochement et de la coopération franco-allemandes étaient posées déjà pendant la Quatrième République, grâce à des hommes politiques comme Jean Monnet ou Robert Schuman, mais aussi grâce aux efforts de la « société civile » ou des grands hommes d'industrie et d'économie. Mais si on parle de réconciliation franco-allemande, il s'agit justement du fait accompli par Charles de Gaulle en coopération avec Konrad Adenauer. Car c'était de Gaulle qui a, part sa politique étrangère, donné la priorité aux relations franco-allemandes, au moins pendant la période de chancellerie d'Adenauer.

L'hypothèse fondée sur la présence permanente d'une certaine forme de gaullisme dans la politique étrangère française contemporaine a donc été prouvée. Cependant, il faut constater le déclin de la notion d'indépendance nationale, pas seulement en France, mais en général dans le monde entier. On ne peut donc suivre la politique de Charles de Gaulle en sa forme originale dans les conditions contemporaines. La réintégration française au sein du commandement de l'OTAN peut être considérée comme un signe de ce changement.

Použitá literatura

Knihy

Maurice Agulhon, *De Gaulle : dějiny, symbol, mýtus* (Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005). 101 s.

Serge Berstein, *Histoire du gaullisme* (Paris : Perrin, 2002). 574 s.

Frédéric Bozo, *La politique étrangère de la France depuis 1945* (Paris : Éditions la Découverte & Syros, 1997). 122 s.

François Broche, *Une histoire des antigauillismes : des origines à nos jours* (Paris : Bartillat, 2007). 600 s.

Jean Charlot, *The Gaullist Phenomenon* (London : Allen & Unwin, 1971). 205 s.

Daniel Colard, *Le Partenariat franco-allemand : Du traité de l'Élysée à la République de Berlin (1963-1999)* (Paris : Gualiano éditeur, 1999). 96 s.

Corine Defrance a Ulrich Pfeil, eds., *Le traité de l'Élysée et les relations franco-allemandes 1945-1963-2003* (Paris : CNRS, 2005). 266 s.

Jean Doise a Maurice Vaïsse, *Politique étrangère de la France : Diplomatie et outil militaire 1871-1991* (Paris : Imprimerie nationale, 1992). 749 s.

Thierry Garcin, *La France dans le nouveau desordre international* (Bruxelles : Bruylant, 1992). 160 s.

Charles de Gaulle, *Mémoires d'espoir : Le Renouveau (1958-1962)* (Paris : Plon, 1970). 314 s.

Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre: Le Salut (1944-1946)* (Paris : Plon, 1980). 531 s.

Roland Hureaux, Agnes Guy a Françoise Brague, *France-Allemagne : un tandem en panne?* (Condé-sur-Noireuau : Corlet, 2001). 231 s.

Pierre Jardin a Adolf Kimmel, eds., *Les relations franco-allemandes depuis 1963* (Paris : La documentation française, 2001). 539 s.

Jean Lacouture, *De Gaulle. 3. Le souverain 1959-1970* (Paris : Seuil, 1986). 865 s.

Corinne Maier, *De Gaulle et le gaullisme : une mythologie d'aujourd'hui* (Toulouse : Milan, 2003). 63 s.

Alain Peyrefitte, *C' Était de Gaulle: la France redevient la France* (Paris : Fayard, 1994). 609 s.

Alain Peyrefitte, *C' Était de Gaulle : la France reprend sa place dans le monde* (Paris : Fayard, 1997). 652 s.

Éric Roussel, *Charles de Gaulle* (Paris : Gallimard, 2002). 1032 s.

Françoise de la Serre, Jacques Leruez a Helen Wallace, eds., *Les politiques étrangères de la France et de la Grande Bretagne depuis 1945*, (Paris : Presses de la fondation nationale des sciences politiques, 1990). 291 s.

Georges-Henri Soutou, *L'Alliance incertaine : Les rapports politico-stratégiques franco-allemands, 1954 - 1996* (Paris : Fayard, 1996). 496 p.

Maurice Vaïsse, *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958* (Paris : Fayard, 2009). 649 s.

Charles Williams, *The Last Great Frenchman : a Life of General de Gaulle* (New York : John Wiley & Sons, 1995). 544 s.

Publikace na internetu

Oliver Bange, *The EEC crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in conflict* (New York : Palgrave, 2000). 309 s.

http://books.google.com/books?id=B5PjtnpKHrUC&printsec=frontcover&dq=the+EEC+Crisis+in+1963&hl=en&ei=4FfATZ6jLMamhAf7-4W0BQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false, (staženo 27.4.2011).

Odborné články

Maurice Vaïsse, „La réconciliation franco-allemande : le dialogue de Gaulle-Adenauer“, *Politique étrangère* 58 : *La réconciliation*, č. 6492 (zima 1993/1994): 963-972.

Maurice Vaïsse, „De Gaulle, l'Italie et le projet de l'Union politique européenne, 1958-1963. Chronique d'un échec annoncé.“, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 42-4 (listopad-prosinec 1995): 658-669.

Internetové zdroje

Alexis Berg a Dominique Vidal, „Il y a quarante ans, la guerre des six jours : Même de Gaulle était isolé...“, *Le monde diplomatique*, 6/2007, 13, <http://www.monde-diplomatique.fr/2007/06/BERG/14839> (staženo 7.5.2011).

„De Gaulle plus grand Français de tous les temps“, *Le Nouvel Observateur* 6.4.2005, <http://tempsreel.nouvelobs.com/actualite/culture/20050405.OBS3037/de-gaulle-plus-grand-francaisde-tous-les-temps.html> (staženo 14.4.2011).

„De Gaullemania : The indomitable de Gaulle“, *The Economist* 17.6.2010, <http://www.economist.com/node/16381244>, (staženo 2. 5. 2011).

„L'homme du 18 juin“, oficiální stránky Nadace Svobodné Francie, <http://www.france-libre.net/cnrd/2010/homme-18-juin.php> (staženo 25.4.2011).

Charles de Gaulle, *Letter and memorandum from General de Gaulle to General Eisenhower (17 September 1958)*, http://www.ena.lu/letter_memorandum_general_gaulle_general_eisenhower_17_september_1958-2-1605 (staženo 12.5.2011).